

UiO : Det juridiske fakultet

Berikelsesfradrag ved heving av kontrakt

Kandidatnummer: 581

Leveringsfrist: 25. november 2013 kl. 12.00

Antall ord: 15 535

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDENDE BEMERKNINGER.....	1
1.1	Innledning	1
1.2	Problemstillingen.....	2
1.3	Rettslig plassering.....	3
1.4	Om begrepene.....	4
1.4.1	"Compensatio lucri cum damno"	4
1.4.2	Om bruken av "kreditor" og "debitor"	5
1.5	Rettskildesituasjonen på området	5
1.6	Fremstillingen videre	7
2	HENSYN.....	8
3	HEVINGSOPPGJØRET	11
4	ERSTATNINGSBEREGNINGEN VED HEVING AV KONTRAKT	15
4.1	Innledning	15
4.2	Prisforskjell.....	16
4.3	Tappt fortjeneste	18
4.4	Ekstraordinære omkostninger.....	19
4.5	Normale omkostninger	20
4.6	Konsekvenstap.....	21
5	BERIKELSESFRADRAG VED HEVING AV KONTRAKT	23
5.1	Utgangspunktet	23
5.1.1	Underrettspraksis.....	23
5.1.2	Internasjonale rettskilder	25
5.1.3	Fordelsfradrag utenfor kontrakt	26
5.1.4	Juridisk teori.....	27

5.1.5	Vurdering	30
5.2	Vilkår for fordelsfradrag.....	31
5.2.1	Innledning	31
5.2.2	Økonomisk fordel.....	31
5.2.3	Årsakssammenheng.....	31
5.3	Typetilfeller	33
5.3.1	Innledning	33
5.3.2	Den absolutte fordel	33
5.3.3	Den relative fordel.....	34
5.3.4	Indirekte fordeler.....	34
5.3.5	Sparte omkostninger.....	35
5.4	Særlig om sparte kostnader.....	35
5.5	Avskåret fordelsfradrag	38
5.5.1	Innledning	38
5.5.2	Inadekvate fordeler.....	39
5.5.3	Skyld hos debitor.....	48
5.5.4	Bevisst inngåelse av ugunstig kontrakt	51
5.5.5	Særlig om ekstraordinære omkostninger	54
5.5.6	Betydningen av partenes bevismessige stilling.....	56
6	AVSLUTNING.....	58
6.1	Oppsummering	58
6.2	Bør prinsippet lovfestes?	59
7	LITTERATURLISTE.....	61

1 Innledende bemerkninger

1.1 Innledning

Denne avhandlingen vil ta for seg berikelsesfradrag ved heving av kontrakt. Dette behandles tradisjonelt under overskriften "compensatio lucri cum damno". "Compensatio lucri cum damno" er et prinsipp som går ut på at fordeler skal komme i fradrag ved erstatningsutmålingen. Prinsippet har vært gjenstand for diskusjon både i den alminnelige erstatningsretten og i kontraktsretten. Denne fremstillingen vil ta for seg prinsippets anvendelse innenfor kontraktsretten.

Prinsippets anvendelse er omdiskutert i kontraktsretten. I den alminnelige erstatningsretten står prinsippet sterkere.¹ Formålet med denne oppgaven er å se på prinsippets anvendelse ved heving av kontrakter. Ved å analysere forarbeider, rettspraksis mv. er målet å finne de momenter som retten typisk legger vekt på ved spørsmålet om det skal foretas et berikelsesfradrag. For å forstå prinsippets innhold vil jeg se på hvordan prinsippet kommer til anvendelse i ulike typetilfeller, som for eksempel ved heving av en tapsbringende kontrakt. Spørsmålet er om man ut fra dette kan trekke noen faste retningslinjer for når fordelsfradrag kommer til anvendelse.

Jeg omtaler "compensatio lucri damno" som et prinsipp. Dette uttrykket blir også brukt av andre om "compensatio lucri cum damno". Begrepsbruken kan synes uklar ettersom uttrykket "prinsipp" synes brukt noe ulikt i rettslige sammenhenger. Prinsipper kan være alt fra sammenfatninger av regler og avgjørelser med vesentlig pedagogisk funksjon til grunnleggende forutsetninger for en demokratisk rettsstat.² Når jeg omtaler "compensatio lucri cum damno" som et prinsipp i denne oppgaven, er det i hovedsak som en sammenfatning av de rettsavgjørelser der spørsmålet om berikelsesfradrag i kontrakt er drøftet.

¹ Se for eksempel Rt 1981 s. 138

² Graver (2006) s. 193

Det finnes flere tilfeller som ofte behandles under overskriften "compensatio lucri cum damno". Dette gjelder for eksempel tilfellet av "nytt for gammelt" og "godt for dårlig".³ Det typiske tilfellet er når en gjenstand har en mangel, og deretter blir reparert av selgeren og kommer i en bedre stand enn den kontraktsmessig skulle være.⁴ Spørsmålet om det gjøres fradrag hvis kreditor får en frivillig ytelse fra tredjemann har også vært behandlet under overskriften compensatio.⁵ Ettersom jeg ikke skal behandle prinsippet om compensatio generelt, faller disse tilfellene utenfor oppgaven. Oppgaven er avgrenset til berikelsesfradrag ved heving av kontrakter.

1.2 Problemstillingen

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen er hvorvidt fordeler kreditor oppnår som følge av heving av kontrakt, skal komme i fradrag ved erstatningsutmålingen.

Hovedproblemstillingen forutsetter at det foreligger et gyldig kontraktsforhold mellom to parter. Den ene av partene misligholder kontrakten vesentlig. Dette fører til at den andre parten rettmessig kan heve kontrakten. Kreditor lider et tap som følge av hevingen. Utgangspunktet er at kreditor skal få dekket sitt fulle økonomiske tap. Hvis kreditor i tillegg til tapet oppnår en fordel som følge av hevingen, oppstår spørsmålet om denne fordelen skal trekkes fra i erstatningssummen. Dette kan illustreres ved et eksempel:

Selgeren, A, inngår en avtale med kjøperen, B, om salg av en datamaskin for NOK 1000,-. Det viser seg at datamaskinen har store mangler og B hever dermed avtalen rettmessig. B pådrar seg en utgift på NOK 200,- for å konstatere hva slags mangel det dreier seg om. I tiden mellom avtaleinngåelsen og hevingen faller prisen på den kjøpte datamaskinen med NOK 100,-. Kjøperen har dermed etter hevingen mulig-

³ Hagstrøm (2011) s. 577- 578 og Iversen (2000) s. 790-800

⁴ Hagstrøm (2011) s. 577 og Anderssen (2008) s. 398

⁵ Iversen (2000) s. 800-802 og Hagstrøm (2011) s. 578

heten til å kjøpe samme datamaskin for 900,- hos en annen selger. Spørsmålet er dermed om B nå kan kreve erstattet omkostningene på NOK 200,- fullt ut eller om de NOK 100,- han sparer på grunn av prisfallet skal gå i fradrag i denne summen.

Kreditor for erstatningskravet vil være den som har krav på erstatningen. I tilfellet over vil dette være kjøperen. Selgeren vil være debitor for erstatningskravet.

Oppgaven er begrenset til prinsippets betydning ved erstatningsberegningen. Berikelsesfradrag brukes også ofte som begrenning av et tilbakesøkningskrav og som grunnlag for et slikt krav.⁶ Dette vil ikke bli drøftet i det følgende.

Oppgaven vil videre bli avgrenset mot andre tilfeller hvor en inngått avtale ikke blir gjennomført etter planen. Den vil dermed bli avgrenset mot de tilfeller der kontrakten faller bort ved avbestilling, ugyldighet eller bristende forutsetninger.

Hovedproblemstillingen reiser flere underproblemstillinger. For det første er det spørsmål om man kan oppstille en hovedregel om at fordeler kreditor oppnår som følge av en rettmessig heving av kontrakten skal komme i fradrag. Hvis dette besvares bekreftende er spørsmålet i hvilke tilfeller fordelsfradrag er avskåret. Hvis det besvares benektende, blir spørsmålet under hvilke forutsetninger fordelsfradrag likevel kan være berettiget.

1.3 Rettslig plassering

Denne fremstillingen vil, som nevnt, ta for seg prinsippets anvendelse innenfor kontraktsretten.

For at det skal være grunnlag for erstatning må det både i og utenfor kontrakt foreligge tre kumulative vilkår, dvs. alle vilkårene må være oppfylt. Det må foreligge et ansvarsgrunn-

⁶ Hagstrøm (2011) s. 568

lag, en adekvat årsakssammenheng og et økonomisk tap.⁷ Berikelsesfradrag faller inn under vurderingen av det økonomiske tapet.

Det økonomiske tapet kan begrenses av flere forhold. For eksempel ved at debitor ikke har overholdt tapsbegrensningsplikten, ved lemping av erstatningskravet eller ved vilkåret om adekvans. Man kan se det slik at spørsmålet om berikelsesfradrag begrenser erstatningskravet. For eksempel hvis A selger en vare til B for NOK 1000,-. B misligholder avtalen og A hever avtalen. Varen har steget i verdi til NOK 1100,-, slik at A nå kan få solgt varen for NOK 100,- mer. A har hatt kostnader på NOK 150,- i forbindelse med kontrakten han kan kreve erstattet. Hvis fordelen skal komme i fradrag vil erstatningskravet bli begrenset fra 150,- til (NOK 150,- - NOK 100,-) NOK 50,-.

Et berikelsesfradrag kan også ses på som en del av fastleggelsen av det økonomiske tapet. Kreditor skal ha erstattet sitt økonomiske tap, og dette tilsier at fordelen skal komme i fradrag. Etter at man har fastsatt nettotapet kan eventuelle andre forhold, som for eksempel kreditors medvirkning, komme inn å begrense erstatningskravet. Jeg har i denne fremstillingen valgt å se berikelsesfradrag som et ledd i fastleggelsen av det økonomiske tapet.

1.4 Om begrepene

1.4.1 "Compensatio lucri cum damno"

Prinsippet "compensatio lucri cum damno" er et latinsk begrep. Det har sine røtter i den romerske obligasjonsretten.⁸ Prinsippet betyr oversatt at motregning av gevinsten skal skje i tapet.⁹ Dette innebærer imidlertid ikke at det skal skje en egentlig motregning.¹⁰ Det må

⁷ Hagstrøm (2011) s. 466

⁸ Zimmermann (1990) s. 827 note 301 (på s. 828)

⁹ Iversen (2000) s. 733

¹⁰ Ussing (1947) s. 172

heller ses på som en regneoperasjon hvor tap og fordel til en viss grad kan utlikne hverandre.¹¹

I det videre vil ikke begrepet "compensatio lucri cum damno" bli brukt mye. Jeg vil heller bruke uttrykkene "berikelsesfradrag" og "fordelsfradrag". Disse uttrykkene viser det grunnleggende, at det er fradrag for en fordel/berikelse.

1.4.2 Om bruken av "kreditor" og "debitor"

I denne oppgaven vil uttrykkene "kreditor" og "debitor" bli brukt.

Kreditor er et annet ord for fordringshaver, det vi si at det brukes om den som har et krav.¹² Debitor er et annet ord for skyldner og brukes om den som har en forpliktelse.¹³ Et krav er en rett til å få en annen til å gjøre, tåle eller unnlate noe.¹⁴ Motsatt er en forpliktelse en plikt til å gjøre, tåle eller unnlate noe.¹⁵

I et kontraktsforhold mellom en selger og en kjøper, hvor kjøper retter et erstatningskrav mot selger, vil selger være debitor og kjøper kreditor for erstatningskravet. Selgeren har en plikt til å yte erstatning og kjøperen har en rett på erstatning. Hvis selgeren reiser krav mot kjøperen blir det omvendt. Kjøperen blir debitor for erstatningskravet og selgeren blir kreditor.

1.5 Rettskildesituasjonen på området

Rettskildesituasjonen for fordelsfradrag på kontraktsrettens område er sammensatt. Som ellers i den alminnelige kontraktsretten er vi på et ulovfestet område. Enkelte bestemmelser

¹¹ Iversen (2000) s. 733 note 1

¹² Hagstrøm (2011) s. 37

¹³ Hagstrøm (2011) s. 37

¹⁴ Hagstrøm (2011) s. 37

¹⁵ Hagstrøm (2011) s. 37

på kontraktsrettens område kan imidlertid ses som et utslag av en regel om fordelsfradrag, men noen direkte lovregulering foreligger ikke.

I kjøpsloven § 67 første ledd første punktum fremgår det at erstatningen som følge av kontraktsbruddet skal svare til det tapet kreditor lider som følge av kontraktsbruddet. At erstatningen skal fastsettes til det økonomiske tapet kan tilsi at fordeler skal gå i fradrag ved erstatningsutmålingen. Enda tydeligere fremgår det av avhendingsloven § 7-1 første ledd første punktum hvor det fremgår at erstatningen skal "svare til det økonomiske tapet".

Høyesterett har aldri direkte tatt stilling til om det gjelder en regel om fordelsfradrag på kontraktsrettens område. I flere tilfeller ser de imidlertid ut til å ha anvendt prinsippet. At det gjelder et slikt prinsipp må Høyesterett forutsetningsvis antas å ha godtatt. Disse høyesterettsavgjørelsene blir gjennomgått senere i oppgaven. I en tingrettsavgjørelse, Baldersaken, ble det foretatt en grundig drøftelse av prinsippet¹⁶. Ettersom det var en tingrettsdom vil den imidlertid ikke ha særlig rettskildemessig vekt. Sett på bakgrunn av dens omfang og dens grundighet må den imidlertid kommenteres særskilt. Spesielt siden retten foretar en svært grundig gjennomgang av alle rettskildene vedrørende prinsippet.

Fordelsfradrag har også vært diskutert i norsk rettslitteratur. Fredrik Stang omtalte berikelsesfradrag allerede i 1919.¹⁷ En særlig viktig bidragsyter var Kjetil Krokeide. I 1979 utga han artikkelen "*Erstatningsberegning ved ineffektive kontrakter*" i Tidsskrift for Rettsvitenskap.¹⁸ Denne omtaler fordelsfradrag ved bortfall av en tapsbringende kontrakt. Før den overfor nevnte Baldersaken, ble det skrevet to artikler om emnet av henholdsvis Geir Woxholth¹⁹ og Viggo Hagstrøm²⁰.

¹⁶ TSTAV-1998-401

¹⁷ Stang (1919) s. 322-324

¹⁸ Krokeide (1979) s. 132-227

¹⁹ Woxholth (2000) s. 180-198

²⁰ Hagstrøm (2001) s. 157-172

Fordelsfradrag har også vært diskutert i nordisk rettslitteratur. Forfatterne Henry Ussing²¹ og Torstein Iversen²² har drøftet prinsippet. Særlig sistnevnte har hatt betydning i norsk rett, ettersom hans gjennomgang av prinsippet om compensatio er grundig og mer omfattende enn hos andre forfattere. Han var også til betydelig inspirasjon for Hagstrøm. Dette har Hagstrøm selv uttrykt.²³ I svensk rett har blant annet Knut Rodhe skrevet om prinsippet.²⁴ Den nordiske litteraturen har vært til betydelig inspirasjon for denne fremstillingen.

Det foreligger flere uttalelser i rettspraksis vedrørende fordelsfradrag innenfor den alminnelige erstatningsretten. Enkelte avgjørelser derfra vil bli tatt i bruk for å belyse prinsippet i den utstrekning resonnementet i dommen synes overførbar til kontraktsforhold. Det vil også bli vist til andre rettskilder på dette området, som kan bidra til å kartlegge prinsippets innhold.

Oppsummeringsvis kan det sies at rettskildesituasjonen på området i stor grad er preget av diskusjon i juridisk teori med ulike oppfatninger om prinsippets innhold. Det foreligger i tillegg en del rettspraksis som bidrar til å fastlegge prinsippet og dets innhold.

1.6 Fremstillingen videre

Fremstillingen vil i kapittel 2 ta for seg de hensyn som kan begrunne og avvise et fordelsfradrag. I kapittel 3 vil jeg kort ta for meg hevingsoppgjøret. Kapittel 4 vil ta for seg erstatningsberegningen ved heving. Kapittel 5 er hoveddelen som omhandler berikelsesfradrag ved heving av kontrakt. Til slutt vil det bli foretatt en oppsummering i kapittel 6.

²¹ Ussing (1947) s. 172-173

²² Iversen (2000) s. 733-803

²³ Hagstrøm (2011) s. 569 note 74

²⁴ Rodhe (1956) s.475 -477

2 Hensyn

Før vi går nærmere inn på berikelsesfradrag ved heving av kontrakt vil det være hensiktsmessig å gå nærmere inn på hvilke hensyn som kan begrunne eller avvise berikelsesfradrag. Hensynene bak prinsippet vil også kunne være et moment hvis man er i tvil om hvordan prinsippet skal forstås, eller få betydning ved anvendelsen av prinsippet.

Et overordnet hensyn vil, som ellers i norsk rett, være rimelighetshensyn. Det ligger alltid en egenverdi i å ha regler som fører til rimelige resultater. Hva som ligger i hensynet til rimelighet, vil være nokså sammensatt.²⁵ Det vil bero på en "avveining mellom kreditors interesse i å holde fordelene utenfor erstatningsoppgjøret og hensyn som tilsier at fordelene skal redusere debtors misligholdsansvar".²⁶ Hva som vil være rimelig, kan det vanskelig gis noe klart svar på generelt, men må bero på en konkret vurdering av hvert enkelt rettsforhold.

Et av hensynene som blir gjort gjeldene mot fordelsfradrag, er bevisbetraktninger.²⁷ Bakgrunnen for dette er at det må antas at debitor har bevisbyrden for at kreditor har blitt tilført en fordel.²⁸ Utrykket bevisbyrde, slik det blir brukt her, må forstås som spørsmålet om hvem som bærer risikoen for et negativt utfall av rettens bevisbedømmelse.²⁹ Det vil si at hvis rettsanvenderen er i tvil etter å ha vurdert alle bevisene vil det gå ut over den part som har bevisbyrden.³⁰ En bestemmelse om fordelsfradrag reiser vanskelig bevismessige spørsmål. Det er vanskelig for debitor å føre tilstrekkelig bevis for at en kreditor oppnår en fordel som følge av hevingen. Imidlertid kan det anføres at dette ikke er spesielt for prinsippet om compensatio. Det vil ved erstatningsutmåling generelt kunne være vanskelig å

²⁵ Hagstrøm (2011) s. 577

²⁶ Hagstrøm (2011) s. 577

²⁷ Hagstrøm (2011) s. 576

²⁸ Hagstrøm (2011) s. 576

²⁹ Robberstad (2010) s. 243

³⁰ Robberstad (2010) s. 243-244

dokumentere hva det konkrete tapet er. Bevisbetraktninger kan alene ikke nekte fordelsfradrag.

Det vil også kunne være prosessbesparende å ikke ha en regel om fordelsfradrag.³¹ Hvis en slik regel ikke oppstilles kan det anføres at man slipper vanskelige tvister som reiser bevismessige vanskelige spørsmål omkring hvorvidt kreditor er tilført en fordel og om denne skal komme i betraktning. Dette er imidlertid ikke grunnlag nok for å nekte fordelsfradrag.

Et annet hensyn som Hagstrøm trekker frem er retts tekniske hensyn.³² Med retts tekniske hensyn menes hensynet til en lett praktiserbar regel. Retts tekniske hensyn kan ha vekt, men Hagstrøm mener de likevel ikke kan ha avgjørende betydning.³³ Det ville naturligvis være lettest for rettsanvenderen hvis regelen var slik at fordeler ikke kom i fradrag. Dette kan likevel ikke være noe bærende argument for at fordelsfradrag ikke gis.

Det vil sikre hensynet til forutberegnelighet hvis man hadde en klar regel om at fordeler skal komme i fradrag.³⁴ Det samme kan man imidlertid også si om den motsatte løsningen. Hvis fordelsfradrag nektes i alle tilfeller vil dette også sikre hensynet til forutberegnelighet.

På det lovfestede området er ansvarsgrunnlaget i kontraktsforhold i utgangspunktet kontrollansvaret.³⁵ Debitor kan også bli ansvarlig på bakgrunn av tilsikringsansvar og skyldansvar.³⁶ Det vil si at skyld ikke er nødvendig for å kunne kreve erstatning. Domstolene synes likevel å legge vekt på skyldbetraktninger ved spørsmålet om fordeler skal komme i fradrag. Dette er det særlig fokusert på ved bortfall av en tapsbringende kontrakt.³⁷ Hvis en

³¹ Hagstrøm (2011) s. 576

³² Hagstrøm (2011) s. 576

³³ Hagstrøm (2011) s. 576

³⁴ Woxholth (2000) s. 183

³⁵ Se for eksempel kjøpsloven §§ 27 første ledd og 40 første ledd

³⁶ Se for eksempel kjøpsloven § 40 tredje ledd

³⁷ Hagstrøm (2011) s. 576

debitor utviser skyld kan det fremstå urimelig at tilfeldige og unormale fordeler kreditor blir tilført skal gå i fradrag ved erstatningsutmålingen.³⁸ Bak en slik betraktningssmåte ligger prevensjonshensynet. Det kan anføres at debitor vil få et ekstra insentiv til å ikke utøve skyld, hvis fordelsfradrag nektes i slike tilfeller. Grovere skyld har også betydning for misligholdsansvar i andre sammenhenger, blant annet ved reklamasjon, ansvarsfraskrivelser og ved vurderingen av hva som er et adekvat tap.³⁹ Det vil særlig være ved grov uaktsomhet og forsett at skyldbetraktninger bør komme inn ved vurderingen. På en annen side kan det hevdes at prevensjon neppe er noe bærende argument i denne sammenheng.⁴⁰ Debitor vil neppe være kjent med enhver rettslig regel som vil kunne påvirkes av hans handlemåte.⁴¹ Et tilfelle hvor skyldbetraktninger kan ha relevans er følgende:

A selger en bruktbil til B for NOK 50 000,-. A har jukset med kilometertelleren på bilen. Den er egentlig kun verdt NOK 15 000,-. B undersøker bilen hos et verksted ettersom den har store feil og mangler. Denne undersøkelsen koster B NOK 10 000,-, og B krever disse utgiftene erstattet. Spørsmålet er om A nå kan avvise erstatningskravet fra B ettersom B oppnår en fordel på NOK 35 000,- ved å bli fri fra kontrakten. Dette må besvares benektende. Det fremstår som veldig urimelig hvis A skal tjene på sitt eget juks. Det kan anføres at bak slik betraktning ligger hensyn til prevensjon, reparasjonshensynet og lojalitetsbetraktninger.

³⁸ Hagstrøm (2011) s. 576

³⁹ Hagstrøm (2011) s. 576-577

⁴⁰ Woxholth (2000) s. 184

⁴¹ Woxholth (2000) s. 184

3 Hevingsoppgjøret

Før vi går nærmere inn på spørsmålet om fordelsfradrag ved heving må det knyttes noen bemerkninger til hevingsoppgjøret.

At kontrakten blir hevet innebærer at kreditor opphever partenens rett og plikt til å oppfylle kontrakten, fordi kravet han har mot debitor er misligholdt.⁴² I kjøpsloven § 64 første ledd er det formulert slik at "når kjøpet heves faller partenens plikt til å oppfylle kjøpet bort".

For at heving skal komme på tale, må det foreligge et vesentlig mislighold. Dette er regelen både på lovfestet og ulovfestet grunnlag.⁴³

Med mislighold menes en ikke-oppfyllelse av en kontraktsforpliktelse, som ikke skyldes forhold på kreditors side.⁴⁴ Det vil dermed være en forutsetning for misligholdet at det foreligger en gyldig forpliktelse og at forpliktelsen ikke blir riktig oppfylt.⁴⁵ Typiske eksempler er kjøp av en gjenstand som har en mangel eller forsinkelse ved levering av ytelsen.

Heving innebærer at det skal skje en restitusjon av partenens ytelser.⁴⁶ Dette innebærer at i et klassisk salg mellom en kjøper og en selger, skal selgeren ha realytelsen tilbake og kjøperen skal ha kjøpesummen tilbake.

Restitusjonskravet for pengevederlaget er absolutt.⁴⁷ Kjøperen skal dermed ha tilbake sitt fulle innbetalte beløp. Det er annerledes for realytelsen i kjøpsforhold. Kjøpsloven § 66 første ledd første punktum uttaler at det er tilstrekkelig at kjøperen "leverer tingen tilbake i

⁴² Hagstrøm (2011) s. 425

⁴³ Se for eksempel kjøpsloven §§ 25 første ledd og 39 første ledd og Hagstrøm (2011) s. 426

⁴⁴ Krokeide (1979) s. 142

⁴⁵ Krokeide (1979) s. 142

⁴⁶ Kjøpsloven § 64 annet ledd første punktum

⁴⁷ Hagstrøm (2011) s. 448

vesentlig samme stand og mengde som han mottok den." Bestemmelsen har også vidtgående unntak i annet punktum, som for eksempel hvis årsaken til at den ikke kan tilbakeleveres er tingens egen beskaffenhet. Lignende bestemmelser er blant annet innført i avhendingsloven og forbrukerkjøpsloven.⁴⁸

Et annet punkt som må omtales, er restitusjon av berikelse. I de tilfeller kjøpet heves etter hel eller delvis oppfyllelse, vil partene ha sittet med den annen parts ytelse en tid.⁴⁹ Selgeren har fått disponere kjøpesummen, og kjøperen har kunnet bruke realytelsen vederlagsfritt.⁵⁰ Hvis det ikke ble gitt kompensasjon for dette, ville partene kunne oppnå en ugrunnet berikelse.⁵¹ Kjøpsloven § 65 regulerer dette. Etter bestemmelsens første ledd skal kjøperen "godskrive selgeren avkasting som han har hatt av tingen og gi rimelig vederlag for vesentlig nytte han ellers har hatt av den." Selgeren skal på sin side betale tilbake kjøpesummen med renter.⁵² Den renten som skal betales er forsinkelsesrenten.⁵³ Hagstrøm mener at prinsippet i første ledd har gjennomslag også utenfor kjøp.⁵⁴ Det samme kan ikke gjelde annet ledd, ettersom forsinkelsesrenten i de fleste tilfeller vil være høyere enn markedsrenten.⁵⁵ Hagstrøm uttaler at det kan være grunn til å trekke analogislutninger, men slik at renten knyttes til markedsrenten.⁵⁶ En nærmere drøftelse av hva som er regelen på ulovfestet grunnlag faller utenfor denne fremstillingen.

⁴⁸ Avhendingsloven § 4-3 tredje ledd og forbrukerkjøpsloven § 51

⁴⁹ Hagstrøm (2011) s. 450

⁵⁰ Hagstrøm (2011) s. 450

⁵¹ Hagstrøm (2011) s. 450

⁵² Kjøpsloven § 65 annet ledd

⁵³ Kjøpsloven § 71

⁵⁴ Hagstrøm (2011) s. 451

⁵⁵ Hagstrøm (2011) s. 451

⁵⁶ Hagstrøm (2011) s. 451-452

De ovenfor nevnte reglene om restitusjon av ytelsene har begrenset gjennomslag utenfor kjøpsforhold, ettersom realytelsen etter sin art ofte er umulig å restituere.⁵⁷ Dette vil for eksempel være tilfelle ved utførte håndverkertjenester eller påbegynte bygningsarbeider.⁵⁸ Dette vil få betydning for hevingsoppgjøret. Det er her vi møter skillet mellom heving ex nunc og ex tunc.⁵⁹

Med heving ex nunc menes heving for fremtidige ytelser.⁶⁰ Hvis heving derimot skal tillegges retroaktiv virkning, det vil si med betydning for den foretatte oppfyllelse, kalles det heving ex tunc.⁶¹ Ved heving ex tunc vil det ikke være mulig å restituere ytelsen, dermed må mottakeren isteden restituere den verdi ytelsen utgjør.⁶² Hagstrøm mener hovedregelen må være at man bare kan heve ex nunc, slik at det betales den avtalte summen for de utførte ytelser.⁶³ Unntak er oppstilt blant annet i håndverkertjenesteloven.⁶⁴

Det er viktig å bemerke at heving ikke innebærer at det settes en strek over avtaleforholdet.⁶⁵ Heving utelukker dermed ikke erstatning.⁶⁶ At man kan fremme et erstatningskrav sammen med et hevingskrav fremstår nå klart i kontraktsretten. Dette følger nå av kjøpsloven §§ 22 og 30, avhendingslova §§ 4-1, 4-8 og 5-1, forbrukerkjøpsloven §§ 19 og 26, håndverkertjenesteloven §§ 11 og 21 og bustadoppføringsloven § 17, 29 og 55 at erstatning

⁵⁷ Hagstrøm (2011) s. 453

⁵⁸ Hagstrøm (2011) s. 453

⁵⁹ Hagstrøm (2011) s. 453

⁶⁰ Hagstrøm (2011) s. 453

⁶¹ Hagstrøm (2011) s. 453

⁶² Hagstrøm (2011) s. 453

⁶³ Hagstrøm (2011) s. 454

⁶⁴ Håndverkertjenesteloven § 15 annet ledd annet punktum og § 26 annet ledd tredje punktum

⁶⁵ Hagstrøm (2011) s. 425

⁶⁶ Hagstrøm (2011) s. 425

og heving kan kreves samtidig. Ettersom regelen er så klar i kontraktslovene, må dette være regelen også på ulovfestet grunnlag.⁶⁷

Spørsmålet blir dermed hvordan erstatningsberegningen skal foretas ved heving. Dette er emnet i kapitel 4.

⁶⁷ Hagstrøm (2011) s. 461

4 Erstatningsberegningen ved heving av kontrakt

4.1 Innledning

For å kunne ta stilling til hvorvidt det skal skje fordelsfradrag ved heving av en kontrakt, er det hensiktsmessig å få oversikt over hvordan erstatningsberegningen foretas i kontraktsretten.

Spørsmålet er dermed hvordan erstatningsberegningen foretas ved heving av en kontrakt.

Fremgangsmåten vil være den samme uavhengig av om et erstatningskrav er kombinert med et hevingskrav eller ikke. Det sentrale er å finne frem til kreditors økonomiske tap ved misligholdet.

Erstatning ved mislighold må fastsettes konkret for hvert enkelt mislighold.⁶⁸ Formålet med erstatningsoppgjøret er at kreditor skal stilles i samme økonomiske situasjon som om kontrakten var riktig oppfylt.⁶⁹ Det man tradisjonelt har betegnet som erstatning for den positive kontraktsinteresse.⁷⁰

I norsk rett skilles det mellom erstatning for positiv og negativ kontraktsinteresse. Erstatningen for den positive kontraktsinteresse betegnes ofte som "oppfyllelsesinteressen", ettersom det grunnleggende er at kreditor skal stilles som om kontrakten var riktig oppfylt.⁷¹ Den kan dermed ses som en avledning av at det foreligger en bindende avtale.⁷² Avtalen kan enten gjennomføres ved kontraktsmessig oppfyllelse eller ved å fastholde den økonomiske realitet.⁷³

⁶⁸ Hagstrøm (2011) s. 553

⁶⁹ Krokeide (1979) s. 197

⁷⁰ Krokeide (1979) s. 197

⁷¹ Hov (2007) s. 222

⁷² Hagstrøm (2011) s. 539

⁷³ Hagstrøm (2011) s. 539

Spørsmålet blir dermed hvordan man skal fastsette den positive kontraktsinteressen.

Utgangspunktet i norsk rett er at erstatningen fastsettes ved en differansebetraktning. Dette følger av fast og langvarig høyesterettspraksis, både ved erstatning i og utenfor kontrakt.⁷⁴ Differanselæren er har sitt grunnlag i årssakslæren, jf. betingelseslæren.⁷⁵ Differansebetraktningen innebærer at skaden fastsettes som forskjellen mellom det hypotetiske og det faktiske hendelsesforløpet.⁷⁶ Dette vil i kontraktsretten, ved mislighold, være den økonomiske forskjellen mellom et hypotetisk hendelsesforløp ved kontraktsmessig ytelse og det faktiske hendelsesforløpet.⁷⁷ Differansen vil være det økonomiske tapet. Hva som er kontraktsmessig ytelse vil måtte bero på en tolkning av avtalen mellom kreditor og debitor mv.

Oppdeling i de forskjellige tapsposter kan gjøres på forskjellige måter. Jeg vil først ta for meg tapt fortjeneste, prisforskjell og ekstraordinære omkostninger. I tillegg vil jeg ta for meg normale omkostninger. I kontraktslovene er det poster som omtales som indirekte, som ofte ikke erstattes med mindre det foreligger culpa eller tilsikringsansvar.⁷⁸ Dette er et skille som ikke vil gjelde på ulovfestet grunnlag.⁷⁹ Bakgrunnen for dette skillet er innføringen av et strengt kontrollansvar på kontraktsrettens område.

4.2 Prisforskjell

Erstatning for prisforskjell ved dekningstransaksjon vil i mange tilfeller være den prinsipale metoden for erstatningsberegningen ved heving.⁸⁰ Dette er på bakgrunn av tapsbegrensningsplikten. Den beste måten å begrense omfanget av erstatningen på, vil i de fleste tilfel-

⁷⁴ Rt. 2005 s. 65

⁷⁵ Woxholth (2000) s.182

⁷⁶ Hagstrøm (2001) s. 537

⁷⁷ Hov (2007) s. 222

⁷⁸ Se f.eks. kjøpsloven §§ 27 femte ledd og 40 tredje ledd

⁷⁹ Hagstrøm (2011) s. 563

⁸⁰ Hagstrøm (2011) s. 559

ler være å foreta en dekningstransaksjon. Dette vil ofte være i både kreditor og debtors interesse.

En dekningstransaksjon kan være et dekningskjøp eller et dekningssalg. Årsaken til at erstatning for tapt prisforskjell ofte er aktuelt, er enten prisendringer i markedet eller at forskjellige leverandører priser ytelsene forskjellig.⁸¹

Reglene om dekningskjøp og dekningssalg fremgår av kjøpsloven §§ 68 og 69 og er i samsvar med alminnelige erstatningsberegninger.⁸² Ved et dekningskjøp vil prisforskjellen være forskjellen mellom den opprinnelige kjøpesummen og prisen etter dekningstransaksjonen.⁸³ Som eksempel kan det vises til følgende tilfelle:

Selger, A, og kjøper, B, inngår en avtale om kjøp av en maskin for NOK 1 000 000,-. B hever kontrakten og kjøper samme maskin et annet sted for NOK 1 100 000,-. B kan dermed kreve erstatning pålydende: NOK 1 100 000,- - NOK 1 000 000,- = NOK 100 000,- i prisforskjell.

Ved dekningssalget vil prisforskjellen være forskjellen mellom den opprinnelige salgssummen og prisen etter dekningstransaksjonen.⁸⁴

Erstatning for prisforskjell synes å forutsette at det skjer en dekningstransaksjon. Dette vil imidlertid stille personen som får gjennomført en dekningstransaksjon i en annen stilling enn den som ikke får det. Kjøpesummen eller salgssummen må dermed fastsettes abstrakt.⁸⁵ Den gjengse prisen på hevingstiden skal derfor legges til grunn ved en deknings-

⁸¹ Hagstrøm (2011) s. 559

⁸² Hagstrøm (2011) s. 559

⁸³ Kjøpsloven § 68

⁸⁴ Kjøpsloven § 68

⁸⁵ Hagstrøm (2011) s. 561

transaksjon.⁸⁶ Den gjengse prisen er prisen på leveringsstedet for samme ting av samme slag.⁸⁷ Hvis det ikke foreligger noen gjengs pris der, må det ses på den gjengse prisen et annet sted som med rimelighet kan likestilles, slik at det også tas hensyn til eventuelle forskjeller i transportkostnader.⁸⁸ På denne måten kan man komme frem til en pris som er så lik som mulig en faktisk dekningstransaksjon.⁸⁹

4.3 Tappt fortjeneste

Erstatning for tappt fortjeneste er subsidær i forhold til erstatning for tappt prisforskjell.⁹⁰ Dette er på bakgrunn av tapsbegrensingsplikten.⁹¹ Erstatning for tappt fortjeneste er aktuelt i de tilfeller kreditor ikke får kompensert den tapte fortjenesten gjennom erstatning for prisforskjell.⁹² Klarer kreditor å redusere sitt tap gjennom en dekningstransaksjon, kan normalt ikke kreditor kreve erstatning for tappt fortjeneste i stedet.⁹³

Erstatning for tappt fortjeneste vil blant annet være aktuelt når kreditor, som hever kjøpet på grunn av forsinkelse, ikke rekker å foreta et dekningskjøp før en person han har solgt gjenstanden videre til, hever avtalen eller krever erstatning.⁹⁴ Et annet eksempel er tilfellene hvor selgerens mislighold fører til at kjøperen må videreselge gjenstanden for en lavere pris enn det som fulgte av kontrakten.⁹⁵

I det tilfellet en kjøper vil kreve erstatning for tappt fortjeneste vil tapet være forskjellen mellom den salgssummen som kunne vært oppnådd ved et videresalg, minus den avtalte

⁸⁶ Kjøpsloven § 69 første ledd, andre punktum

⁸⁷ Kjøpsloven § 69 annet ledd

⁸⁸ Kjøpsloven § 69 annet ledd

⁸⁹ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 128

⁹⁰ Hagstrøm (2011) s. 562

⁹¹ Hagstrøm (2011) s. 562

⁹² Ot.prp.80 (1986-1987) s. 122

⁹³ Hagstrøm (2011) s. 562

⁹⁴ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 122

⁹⁵ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 122

kjøpesummen.⁹⁶ Antatte omkostninger ved videresalget må trekkes fra ved erstatningsberegningen.⁹⁷ Som eksempel kan nevnes følgende tilfelle:

Selger, A, inngår en kjøpekontrakt med kjøper, B, om salg av et parti bøker for NOK 100 000,-. Kjøper, B, har tidligere inngått en avtale med C om kjøp av det samme partiet for NOK 130 000,-. Denne avtalen vil koste B NOK 7 000,- i omkostninger. B hever avtalen med A på grunn av vesentlig mislighold, og krever erstatning for tapt fortjeneste. Han vil ha krav på: NOK 130 000,- - NOK 100 000,- - NOK 7 000,- = NOK 23 000,- i erstatning.

4.4 Ekstraordinære omkostninger

Ekstraordinære omkostninger er utgifter som oppstår som en direkte følge av misligholdet eller er en nødvendig følge av det.⁹⁸ Det kan for eksempel være transport og andre reiseutgifter som oppstår som følge av misligholdet.⁹⁹ Det kan også være kostander i forbindelse med korrespondanse mellom partene, som for eksempel post- og telefonkostnader.¹⁰⁰

Andre eksempler på ekstraordinære omkostninger er utgifter til å inspisere ytelsen, konstatere mangelen osv.¹⁰¹ Det kan også være utgifter til å begrense omfanget og konsekvensene av et mislighold, for eksempel ved å leie en erstatningsgjenstand.¹⁰² I de tilfellene det er kjøperen som har misligholdt avtalen, kan selgeren for eksempel ha kostander til inndrivelse av kjøpesummen.¹⁰³

⁹⁶ Hagstrøm (2011) s. 563

⁹⁷ Hagstrøm (2011) s. 563

⁹⁸ Hagstrøm (2011) s. 558

⁹⁹ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 121

¹⁰⁰ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 121

¹⁰¹ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 121

¹⁰² Ot.prp.80 (1986-1987) s. 121

¹⁰³ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 121

4.5 Normale omkostninger

Jeg vil i denne fremstillingen omtale posten normale omkostninger som kostnader som ville påløpt selv om kontraktsforholdet ville blitt avvirket på riktig måte.¹⁰⁴ Dette vil være omkostninger som vil påløpe til en kjøper kommer i besittelse av ytelsen.¹⁰⁵ Hvis kjøperen må stå for transporten selv, vil dette være kostnader som oppstår frem til han kommer frem til leveringsstedet.¹⁰⁶ Dette kan for eksempel være utgifter til drivstoff eller lignende. I de tilfeller kontrakten heves unngås slike normale omkostninger, eller så unngås de ikke, men blir bortkastede siden det ikke blir noen oppfyllelse. Hvis kjøper hever før han drar til selger for å hente tingen, sparer han hentekostnadene. Dersom han imidlertid kommer til selger for å hente tingen, men den er vesentlig forsinket, er kostnadene ved å dra til selger forgjeves eller bortkastede.

Det er uenighet i norsk rettslitteratur om hvorvidt slike kostnader faller inn under erstatning for den positive kontraktsinteresse. Krokeide mener slike kostnader kan kreves dekket.¹⁰⁷ Han mener likevel dette tapet er subsidiært i forhold til erstatning for tapt fortjeneste og tapt prisforskjell.¹⁰⁸ Det innebærer at erstatning for normale omkostninger bare kommer på tale der erstatning for tapt fortjeneste og tapt prisforskjell ikke er aktuelt. Bakgrunnen for dette er at de normale omkostningene inngår i Krokeides modell for beregning av erstatning for tapt fortjeneste og prisforskjell. Kreditor skal bare ha dekket sine normale omkostninger en gang.¹⁰⁹

Krokeide synes å være nokså alene i norsk rett om sin oppfatning av at erstatning for forgjeves normale omkostninger skal tildeles. Hagstrøm omtaler ikke disse blant de erstat-

¹⁰⁴ På samme måte, se Krokeide (1979) s. 207

¹⁰⁵ Krokeide (1979) s. 207

¹⁰⁶ Krokeide (1979) s. 207

¹⁰⁷ Krokeide (1979) s. 207 flg.

¹⁰⁸ Krokeide (1979) s. 199

¹⁰⁹ Krokeide (1979) s. 207

ningsposter som faller inn under den positive kontraktsinteressen.¹¹⁰ Han uttaler tvert imot at poster som faller inn under den negative kontraktsinteresse, i utgangspunktet ikke kan falle inn under den positive.¹¹¹ Hov har samme standpunkt som Hagstrøm.¹¹²

Bakgrunnen for at det som her omtales som normale kostnader ikke erstattes etter norsk rett er at de ikke er oppstått som følge av misligholdet, slik som for eksempel de ovenfor omtalte "ekstraordinære omkostningene". Etter differansebetraktningen vil tapet i kontraktsretten, ved mislighold, være den økonomiske forskjellen mellom et hypotetisk hendelsesforløp ved kontraktsmessig ytelse og det faktiske hendelsesforløpet.¹¹³ Kostnader som uansett ville påløpt uavhengig av misligholdet faller dermed utenfor. Selv om noen forfattere, som Krokeide, synes å ha tatt et annet standpunkt, kan ikke dette ha noen betydning når regelen er nokså klar ellers i kontraktsretten.

4.6 Konsekvenstap

Konsekvenstap er avledede tap som oppstår som følge av mislighold.¹¹⁴ Dette er ofte tap som i stor grad er avhengig av hva som er kreditors situasjon på kontraktsbruddtiden eller hva han/hun deretter foretar seg.¹¹⁵ Opptrer kreditor i næringsvirksomhet vil tapet i stor grad avhenge av hvordan kreditor organiserer sin virksomhet.¹¹⁶ Hva tapet består av vil avhenge av om det dreier seg om mottak av en naturalytelse eller en pengeytelse.

Skal kontraktsparten motta en naturalytelse, og det foreligger et mislighold av ytelsen, vil konsekvenstapet typisk bestå i at parten må unnvære gjenstanden i et tidsrom hvor han reg-

¹¹⁰ Hagstrøm (2011) s. 553-568

¹¹¹ Hagstrøm (2011) s. 541

¹¹² Hov (2007) s. 225

¹¹³ Hov (2007) s. 222

¹¹⁴ Hagstrøm (2011) s. 563

¹¹⁵ Hagstrøm (2011) s. 563

¹¹⁶ Hagstrøm (2011) s. 563

net med å ta i bruk ytelsen.¹¹⁷ Dette kan, hvis parten er næringsdrivende, i noen tilfeller lede til drifts- eller produksjonsstans.¹¹⁸ Det vil igjen kunne føre til bortfall av omsetning og produksjon.¹¹⁹

Avsavnstap, dvs. tap som skyldes at kreditor ikke kan bruke gjenstanden som forutsatt, kan også oppstå for en forbruker.¹²⁰ Hagstrøm nevner for eksempel tilfellet hvor bilen som er bestilt ikke kommer til ferien, slik at hans hotellopphold ikke kan benyttes.¹²¹

Skal parten derimot motta betaling vil et mislighold av denne ytelsen kunne gi et kosekvenstap i form av avsnitt av betalingen.¹²² Retten til å kreve renter av det avtalte vederlaget skal i utgangspunktet gi kompensasjon for dette.¹²³

Konsekvenstap vil i mange tilfeller skape problemer i forhold til adekvansbegrensingen. Utgangspunktet er likevel at konsekvenstap også er påregnelige følger av misligholdet.¹²⁴

¹¹⁷ Krokeide (1979) s. 218

¹¹⁸ Krokeide (1979) s. 218

¹¹⁹ Hagstrøm (2011) s. 563

¹²⁰ Hagstrøm (2011) s. 564

¹²¹ Hagstrøm (2011) s. 564

¹²² Krokeide (1979) s. 218

¹²³ Krokeide (1979) s. 218

¹²⁴ Hagstrøm (2011) s. 563

5 Berikelsesfradrag ved heving av kontrakt

5.1 Utgangspunktet

Spørsmålet er om man i norsk rett kan oppstille en hovedregel om at fordeler kreditor har oppnådd som følge av å slippe fri fra en kontrakt ved heving, kan komme til fradrag ved erstatningsutmålingen. Hvis dette besvares bekreftende er det unntakene som må begrunnes.

Jeg vil først drøfte om det er grunnlag for å oppstille et berikelsesfradrag generelt i norsk rett, og eventuelt om det må oppstilles noen vilkår for fordelsfradrag. Deretter vil jeg se på typiske tilfeller hvor spørsmålet om fordelsfradrag kan oppstå, som for eksempel i tilfellet hvor kreditor slipper fri fra en tapsbringende kontrakt. Deretter må det ses på hvilke skjønnsmomenter som har betydning ved vurderingen av om fordelsfradrag er avskåret.

Det foreligger ikke noen lovregulering som avgjør spørsmålet om det er grunnlag for å oppstille et berikelsesfradrag i norsk rett. Hvis det skal være holdepunkter for å fastslå en hovedregel om fradrag må denne dermed finnes i andre rettskilder. På kontraktsrettens område finnes det heller ikke noen høyesterettsdom som direkte fastslår at det gjelder et slikt prinsipp i norsk rett.

5.1.1 Underrettspraksis

Diskusjonen rundt prinsippet om compensatio var oppe i Baldersaken. Baldersaken var norgeshistoriens lengste og dyreste rettssak da den var oppe i Stavanger tingrett 6. mars 2000.¹²⁵ Den kreves således særskilt omtale. Rettssaken omhandlet produksjonsskipet Balder som Esso kjøpte av Smedvig 15. november 1995. Balder ble levert til Esso 8. mars 1997. Esso hevet kontrakten 17. oktober 1997 på grunn av feil og mangler, men beholdt Balder. Balder kom i produksjon først i 1999.

¹²⁵ NRK (2003)

Prinsippet om compensatio sin stilling i norsk rett var et av emnene som var oppe under rettssaken. Det ble tatt en grundig gjennomgang av rettskildene på området. Dommens rettskildemessige vekt må ses på bakgrunn av dens store omfang og grundighet. Den må dermed ha større vekt enn en vanlig tingsrettsdom.

Smedvig gjorde under rettssaken gjeldende at forsinkelsen med ferdigstillingen av Balder utgjorde en betydelig økonomisk fordel for Esso, som følge av oljeprisutviklingen i det aktuelle tidsrommet. Årsaken til dette var at oljeprisen i tidsrommet var lav fram til Balder kom i produksjon. Denne fordelene anførte Smedvig at måtte komme i fradrag i det erstatningskravet Esso hadde mot selskapet. Esso anførte derimot prinsipalt at det ikke forelå noen økonomisk fordel. Subsidiært gjorde Esso gjeldende at det ikke forelå grunnlag for et slikt fordelsfradrag.

Retten anførte først at Smedvig, parten som krevde fordelsfradrag, hadde bevisbyrden for at det forelå en fordel. Retten gikk ikke nærmere inn på om forsinkelsen førte til en økonomisk fordel for Esso. De mente det uansett ikke var grunnlag for fordelsfradrag i dette tilfellet.

Det ble foretatt en gjennomgang av juridisk litteratur både innenfor den alminnelige erstatningsretten og innenfor kontraktsretten. Retten gikk inn på uenigheten i Woxholth og Hagstrøm sine artikler om emnet. Retten forsto Woxholth slik at han syntes å mene at prinsippet må gjelde som en allmenn rettsregel. Hagstrøm forsto de derimot slik at han mente at prinsippet kun var en betegnelse på et resultat man kommer til etter en avveining av momenter. Tingretten tok ikke stilling til hvilke standpunkt de var mest enig i. De mente diskusjonen om prinsippet var en rettsregel eller ikke, hadde mer teoretisk enn praktisk betydning og uttalte:

"På grunnlag av rettspraksis og gjennomgåelsen i teorien av ulike tilfeller, kan det neppe være tvilsomt at spørsmålet om fordelsfradrag må avgjøres etter en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Det kan heller ikke være tilstrekkelig å konstatere at

det foreligger årsakssammenheng mellom den skadevoldende handling/kontraktsbruddet og den fordelen som er oppnådd. Det antas således å være et krav om en viss nærhet mellom tapspost og fordel, uttrykt blant annet som krav om adekvans og komputabilitet (kompensasjonsrelevans)."¹²⁶

5.1.2 Internasjonale rettskilder

Internasjonale rettskilder støtter et berikelsesprinsipp. Prinsippet fremgår blant annet av UNIDRIOT Principles art. 7.4.2. UNIDRIOT Principles er et dokument utarbeidet av UNIDRIOT som skal forsøke å harmonisere internasjonal kommersiell kontraktsrett. Art. 7.4.2. første ledd lyder:

“The aggrieved party is entitled to full compensation for harm sustained as a result of the non-performance. Such harm includes both any loss which it suffered and any gain of which it was deprived, taking into account any gain to the aggrieved party resulting from its avoidance of cost or harm.”

Første setning slår fast prinsippet om full erstatning ved mislighold. Annen setning viser at dette omfatter tap som er lidt og gevinst som ble fratatt. Det slås også fast at alle fordeler skadelidte har fått skal tas i betraktning.

PECL¹²⁷ art. 9:502 synes å bygge på samme prinsipp. PECL er basert på en enhetlig europeisk kontraktsrett, og ble skrevet av den europeiske kommisjonen for privatrett. Bestemmelsen omhandler utmåling av erstatning. Bestemmelsen lyder:

“The general measure of damages is such sum as will put the aggrieved party as nearly as possible into the position in which it would have been if the contract had been

¹²⁶ TSTAV 1998 s. 401 på s. 608

¹²⁷ The Principles of European Contract Law (1999)

duly performed. Such damages cover the loss which the aggrieved party has suffered and the gain of which it has been deprived.”

Denne bestemmelsen fastsetter at den erstatningsberettigede part skal settes i samme stilling som om kontrakten var riktig oppfylt, og at tapet skal dekke det tapet som er lidt og de fordeler denne parten har blitt fratatt. At parten skal stilles som om kontrakten var riktig oppfylt indikerer at parten ikke skal komme bedre ut. Dette vil bety at fordeler skal komme i fradrag. Dette er også reglene etter norsk rett, og bidrar ikke nærmere til spørsmålet om når fordelsfradrag er avskåret.

5.1.3 Fordelsfradrag utenfor kontrakt

Prinsippet om compensatio gjelder utenfor kontrakt. Det la Høyesterett til grunn i Rt. 1981 s. 138. Saken gjaldt erstatningsutmåling ved personskade. Et av spørsmålene var om et særfradrag skadelidte hadde krav på etter skatteloven skulle komme i fradrag ved erstatningsutmålingen. Førstvoterende uttalte at det var "et gjennomgående prinsipp i erstatningsretten at reduserte utgifter på grunn av skaden er en fradragspost ved erstatningsberegningen".¹²⁸ Fordelen med særfradraget måtte dermed fradras i erstatningen.

Spørsmålet om fordelsfradrag var også nylig oppe i Rt. 2013 s. 116. Saken omhandlet en skogseier som fikk tillatelse til å bygge om to skogsbilveier. Det ble satt som vilkår for søknaden, at han måtte gjøre seg kjent med to dyregraver i området. Disse var automatisk fredet. Hvis skogeieren eller hans entreprenør skulle komme over disse, måtte arbeidet stanses i den utstrekning arbeidet berørte disse. Den ene fangstgropen ble skadet og fangstgropen måtte graves ut. Spørsmålet i saken var hvorvidt staten kunne kreve erstatning for kostnader til arkeologisk utgraving av den fredede fangstgropen. Dette besvarte retten bekreftende.

¹²⁸ Rt 1981 s. 138 på s. 145

Spørsmålet om fradrag for fordeler kom opp i forbindelse med at det offentlige ville erverve historisk kunnskap ved utgravingen, og spørsmålet var om denne fordelten skulle komme i fradrag. Retten fremholdt at det var:

"et allment prinsipp at det ved utmåling av erstatning som utgangspunkt skal gjøres fradrag for fordeler som skadelidte oppnår"¹²⁹

Retten mente imidlertid at det ikke var grunnlag for fradrag i dette tilfellet. Det kunne ikke stilles opp noen unntaksfri regel om at det ved utmåling av erstatning skal gjøres fradrag for fordeler. Hvorvidt fordeler skal fradras beror på en "nærmere vurdering".¹³⁰ Det ble vist til at kulturminneloven bygde på prinsippet om at staten har krav på å få dekket de kostnader som staten blir påført ved å undersøke kulturminner i strid med den prioritetsrekkefølge som kulturminneforvaltningen ellers hadde valgt. Dette ble avgjørende for retten.

5.1.4 Juridisk teori

Enkelte forfattere har vært veldig kritiske til å oppstille en hovedregel om at fordeler kreditor oppnår skal komme i fradrag ved erstatningsutmålingen, mens andre har lagt til grunn at differanselæren tilsier at fordeler som utgangspunkt skal komme i fradrag.

Stang anførte allerede tidlig på 1900- tallet at prinsippet om compensatio var overflødig som følge av at differanselæren ville gitt samme resultat.¹³¹ Stang uttaler at:

"Siger man, at det er den økonomiske skade, som er gjenstand for erstatning, er det indlysende, at ogsaa den fordel, som flyter av den ansvarsbetingende begivenhet, maa trækkes ind i skadeopgjøret."¹³²

¹²⁹ Rt 2013 s. 116 avsnitt 58

¹³⁰ Rt 2013 s. 116 avsnitt 59

¹³¹ Stang (1919) s. 321

¹³² Stang (1919) s. 321

Fremgangsmåten man skal bruke er, ifølge Stang, at man skal etterspore skritt for skritt følgene av den ansvarsbetingende begivenhet.¹³³ Deretter bokfører man alle tapspostene og fordelspostene.¹³⁴ Disse skal så motregnes mot hverandre, og man kommer dermed frem til den "virkelige skade" som skal erstattes.¹³⁵ På bakgrunn av dette trenger ikke prinsippet om compensatio særlig begrunnelse eller hjemmel for å anvendes.¹³⁶ Samme linje følges av Augdahl, som mener at der misligholdet har medført skade og fordeler, representerer differansen oppfyllelsesinteressen.¹³⁷

Stangs oppfatning har blant annet blitt kritisert av Øvergaard. En slik summering av alle tapsposter og fordelsposter tar etter hans syn ikke hensyn til adekvansbetingelsen.¹³⁸ Man må vurdere hver tapspost og fordel for seg, for å vurdere om dette er adekvate følger av kontraktsbruddet.¹³⁹ Videre vil det kunne foreligge spesielle grunner som fører til at en fordel ikke skal tas i betraktning.¹⁴⁰ Øvergaards konklusjon er dermed at man må sondere mellom og vurdere hver skade og fordel for seg, istedenfor å bruke den matematiske beregningsmåte som differanselæren legger opp til.¹⁴¹ Øvergaard synes ikke å være uenig i utgangspunktet, men at fordelsfradrag er avskåret ved for eksempel manglende adekvans. Dette skal jeg komme tilbake til senere.

Prinsippet har også vært gjenstand for diskusjon i dansk rettslitteratur. En av de viktigste bidragsyterne til litteraturen var Henry Ussing. Han fremmer kritikk mot Stang som anser prinsippet om compensatio overflødig på grunn av differansebetraktningen. Det anføres fra

¹³³ Stang (1919) s. 321

¹³⁴ Stang (1919) s. 321

¹³⁵ Stang (1919) s. 321

¹³⁶ Stang (1919) s. 321

¹³⁷ Augdahl (1978) s. 237

¹³⁸ Øvergaard (1951) s. 338

¹³⁹ Øvergaard (1951) s. 338

¹⁴⁰ Øvergaard (1951) s. 338

¹⁴¹ Øvergaard (1951) s. 338

Ussing at det er "farligt at deducere fra et saadant almindeligt Princip".¹⁴² Hvis Stangs oppfatning er riktig vil det være vanskelig å forklare at prinsippet ikke alltid gjennomføres fullt ut.¹⁴³

Iversen mener at det ut fra differanselæren ikke kan trekkes noen slutning om at fordeler skal komme til fradrag. Differanselæren bør således ikke være utgangspunktet ved en drøftelse av prinsippet om compensatio.¹⁴⁴

Hagstrøm fremholder at "likksom den såkalte differenslæren er prinsippet om compensatio først og fremst en pedagogisk sammenfatning av deler av utmålingslæren".¹⁴⁵ Det fremholdes videre at man ikke kan trekke konklusjoner fra et så enkelt utgangspunkt om at fordeler skal komme i fradrag.¹⁴⁶ Et fradrag for fordeler må bero på "en bredere rettspolitisk vurdering".¹⁴⁷

Et syn som står et stykke fra Hagstrøm er blitt hevdet av Woxholth. Woxholth mener at læren om compensatio rettslogisk kan forklares ved differanselæren som har sitt egentlige grunnlag i en årsaksbetraktning jf. betingelsesteorien.¹⁴⁸ Woxholth tar dermed utgangspunkt i differanselæren, og forskjellen mellom det hypotetiske og faktiske hendelsesforløp.¹⁴⁹

¹⁴² Ussing (1457) s.172

¹⁴³ Ussing (1947) s. 172

¹⁴⁴ Iversen (2000) s. 734

¹⁴⁵ Hagstrøm (2011) s.569

¹⁴⁶ Hagstrøm (2011) s. 569

¹⁴⁷ Hagstrøm (2011) s. 569

¹⁴⁸ Hagstrøm (2011) s. 182

¹⁴⁹ Woxholth (2000) s. 182

5.1.5 Vurdering

De ulike juridiske forfatterne er altså noe uenige om hva som er utgangspunktet for en vurdering om fordelsfradrag. Alle synes imidlertid å være enige om at fordelsfradrag skal skje i enkelte tilfeller, men ikke i alle. Det de er uenige om er hva som krever begrunnelse. Hagstrøm synes å mene at fordelsfradrag krever en begrunnelse. Woxholth på sin side mener at det er nektelse av fordelsfradrag som krever en begrunnelse.

Bakgrunnen for uenigheten om hva som er utgangspunktet er nok blant annet at Høyesterett aldri har tatt stilling til dette på kontraktsrettens område. De tilfeller som har vært oppe har typisk vært grensetilfellene. I tillegg kan det være ulikheter mellom forfatterne vedrørende hva de behandler under overskriften berikelsesfradrag. Det vil for eksempel kunne være forskjell mellom en fordel som består i å slippe fri fra en tapsbringende kontakt og en fordel som består i sparte omkostninger for kreditor.

Denne fremstillingen har ikke til formål å analysere hva som er det rette teoretiske utgangspunktet ved vurderingen av berikelsesfradrag. Jeg har i denne oppgaven valgt samme utgangspunkt som Stang, Augdahl og Woxholth, nemlig at det er nektelse av berikelsesfradrag som krever en begrunnelse. Bakgrunnen for at jeg har valgt dette, er at det følger av den grunnleggende differanselæren at erstatningen skal fastsettes til den økonomiske forskjellen mellom et hypotetisk hendelsesforløp ved kontraktsmessig ytelse og det faktiske hendelsesforløpet.¹⁵⁰ Dette tilsier at alle tap og fordeler skal tas med ved erstatningsfastsettelsen.¹⁵¹ Et berikelsesfradrag kan ved erstatningsberegningen dermed ses som en side av kravet om full erstatning.¹⁵² Hvilket utgangspunkt man tar har nok, som førstvoterende uttalte i Baldersaken, større teoretisk enn praktisk betydning.¹⁵³

¹⁵⁰ Hov (2007) s. 222

¹⁵¹ Hagstrøm (2011) s. 569

¹⁵² Hagstrøm (2011) s. 568-569

¹⁵³ TSTAV 1998 s.401

5.2 Vilkår for fordelsfradrag

5.2.1 Innledning

Spørsmålet er om man på bakgrunn av det ovenfor nevnte må oppstille noen vilkår for at fordelsfradrag ved heving av kontrakt kan komme på tale.

Enkelte juridiske forfattere har oppstilt flere faste vilkår for at fordelsfradrag kan komme på tale.¹⁵⁴ Det har blitt stilt opp et krav om årsakssammenheng, adekvans og komputabilitet.¹⁵⁵ Jeg har valgt å behandle manglende adekvans og komputabilitet som momenter i vurderingen av om fordelsfradrag er avskåret ved heving av kontrakt. Bakgrunnen for dette er at det ikke foreligger noen høyesterettsavgjørelse som oppstiller dette som klare vilkår for å bli tilkjent fordelsfradrag.

Det er likevel to vilkår som må omtales, kravet om økonomisk fordel og kravet til årsakssammenheng.

5.2.2 Økonomisk fordel

Det er klart at for å bli tildelt fordelsfradrag må kreditor oppnå en fordel/berikelse som følge av hevingen. Foreligger det ikke noen økonomisk fordel for kreditor vil det ikke være grunnlag for å kreve fradrag. I hvilke tilfeller kreditor kan oppnå en økonomisk fordel vil bli omtalt i pkt. 5.3, som omhandler typetilfeller hvor spørsmålet om fordelsfradrag er aktuelt. Fordeler av ikke økonomisk art kan som utgangspunkt ikke føre til fradrag i erstatningen.

5.2.3 Årsakssammenheng

Årsakssammenheng er et av grunnvilkårene for å bli tilkjent erstatning både i og utenfor kontraktsretten. Kravet innebærer at det bare er tap som er oppstått som en følge av den skadevoldende handling/misligholdet, som kan kreves erstattet.

¹⁵⁴ Se særlig Hagstrøm (2011) s.571

¹⁵⁵ Hagstrøm (2011) s. 571

Det kan anføres at et krav om årsakssammenheng allerede følger av differanselæren. Erstatningen skal etter differanselæren fastsettes som forskjellen mellom en hypotetisk kontraktsmessig ytelse og det faktiske kontraktsbruddet.¹⁵⁶ Dette tilsier at alle økonomiske fordeler og ulemper som oppstår *som følge av* kontraktsbruddet skal inngå i erstatningsberegningen.

Et krav om årsakssammenheng mellom misligholdet og fordelen er oppstilt av flere forfattere.¹⁵⁷ I kravet til årsakssammenheng ligger det, ifølge Hagstrøm, et krav om at fordelen må være oppstått som en følge av misligholdet.¹⁵⁸

Woxholth trekker frem følgende eksempel på manglende årsakssammenheng:

"A kjøper en naturperle av et sommersted av B. Huset viser seg å være fullstendig råteskadet. A krever erstatning for tap han har lidt ved å foreta utbedringer som ikke førte frem. I mellomtiden har myndighetene nedlagt permanent byggeforbud i området, med den følge at husets verdi blir fordoblet. A selger så huset, innkasserer gevinsten og krever erstatning av B for utbedringskostnadene. Her skal det ikke gjøres fradrag, fordi fordelen ikke har sin årsak i misligholdet: Denne hadde oppstått på A's hånd, selv om misligholdet tenkes borte."¹⁵⁹

Jeg er enig med Woxholth i at fradrag ikke kan gis i dette tilfellet. Fordelen er oppstått som følge av det nedlagte byggeforbudet, og har ikke sammenheng med råteskadene. Det ville fremstått urimelig om selgeren skulle tjene på byggeforbudet istedenfor kjøperen.

¹⁵⁶ Hov (2007) s. 222

¹⁵⁷ Se blant annet Hagstrøm (2011) s. 571 og Iversen (2000) s. 734

¹⁵⁸ Hagstrøm (2011) s. 571

¹⁵⁹ Woxholth (2000) s. 182

Det kan etter dette ikke være tvil om at årsakssammenheng må oppstilles som et vilkår for å kunne tilkjennes fordelsfradrag.

5.3 Typetilfeller

5.3.1 Innledning

Fremstillingen ovenfor har vist at det er et vilkår for fordelsfradrag at kreditor oppnår en økonomisk fordel som følge av hevingen. Det må dermed undersøkes i hvilke tilfeller kreditor kan oppnå en økonomisk fordel.

Problemstillingen som dermed må stilles er i hvilke tilfeller berikelsesfradrag er aktuelt ved heving av kontrakt.

For at berikelsesfradrag skal være aktuelt må kreditor på en eller annen måte oppnå en fordel ved å slippe fri fra kontrakten. Kreditor kan oppnå fordeler i flere ulike situasjoner. Jeg har valgt ut fire typetilfeller hvor kreditor kan oppnå en fordel ved å heve avtalen. Disse typetilfellene vil jeg ta i bruk senere i oppgaven.

5.3.2 Den absolutte fordel

Det første typetilfellet som må omtales er de tilfeller hvor kontrakten i seg selv ville medført tap for kreditor. Kontrakten ville i et slikt tilfelle i seg selv være tapsbringende for kreditor.¹⁶⁰ Kontrakten er ugunstig absolutt sett.¹⁶¹ Kreditor vil dermed oppnå en absolutt fordel ved å slippe fri fra kontrakten.¹⁶² Dette kan illustreres med følgende eksempel:

Selskapet, B, bestiller et parti datamaskiner fra selskapet, A. Salgssummen for partiet er NOK 100 000,-. Produksjonskostnadene for A viser seg til slutt å komme på NOK 110 000,-. A vil dermed lide et tap på NOK 10 000,- ved salget. Vi forutsetter

¹⁶⁰ Iversen (2000) s. 750

¹⁶¹ Iversen (2000) s. 750

¹⁶² Iversen (2000) s. 750

videre at B misligholder avtalen på grunn av betalingsmislighold, slik at A nå kan heve kontrakten. A pådrar seg NOK 10 000,- i forbindelse med forsøket på å prøve å inndrive kjøpesummen av B. Spørsmålet som oppstår er om A i et slikt tilfelle kan kreve erstattet de NOK 10 000,- fullt ut, eller om fordelene på 10 000,- skal fradras i erstatningen.

5.3.3 Den relative fordel

Et annet typetilfelle er hvor avtalen ikke i seg selv påfører den ene parten et tap. Kontrakten kan være ugunstig relativt sett.¹⁶³ Dette vil den være hvis kontrakten ikke i seg selv ville ha vært tapsbringende for kreditor, men hvor kreditor nå kan oppnå en gunstigere avtale et annet sted.¹⁶⁴ Kreditor vil i et slikt tilfelle oppnå en relativ fordel ved å slippe fri fra kontrakten.¹⁶⁵ Dette kan illustreres med følgende eksempel:

B inngår en avtale med A om kjøp av en bil til NOK 400 000,-, som var markedsverdien. Vi forutsetter at A misligholder avtalen med B på grunn av forsinket leveringen, slik at B kan heve avtalen med A. I mellomtiden har prisen på samme bil sunket med NOK 50 000,- slik at B nå kan kjøpe samme bil et annet sted for NOK 350 000,-. B vil i et slikt tilfelle oppnå en fordel på NOK 50 000,-. Hvis B har omkostninger han kan kreve erstattet av A oppstår spørsmålet om fordelene på NOK 50 000 skal fradras i erstatningssummen.

5.3.4 Indirekte fordeler

Et tredje typetilfelle som kan oppstå er at hevingen gir kreditor mer indirekte fordeler. Dette vil være fordeler som ikke fremstår som en direkte følge av misligholdet. Dette kan illustreres med følgende eksempel:

¹⁶³ Iversen (2000) s. 751

¹⁶⁴ Iversen (2000) s. 751

¹⁶⁵ Iversen (2000) s. 751

A har fått en forretningsidé, og har bestilt produksjonsutstyr til sin fabrikk for å produsere teknologi til skipsindustrien. Produksjonsutstyret er bestilt fra B. B sin leveranse til A er vesentlig forsinket, slik at A rettmessig kan heve avtalen med B. Det er umulig å bestille samme utstyr fra en annen leverandør. A finner etter hevingen ut at han kan bruke forretningsideen i oljeindustrien isteden. Dette viser seg å være mye mer økonomisk fordelaktig for A, og han tjener dermed langt mer enn han ville tjent på å produsere teknologi til skipsindustrien. I dette tilfellet ville ikke A oppnådd den store økonomiske fordelen hvis ikke avtalen med B hadde blitt hevet. Det er imidlertid flere begivenheter som kan anses som årsak til A sin økonomiske fordel. Fordelen følger ikke direkte eller bare av misligholdet.

5.3.5 Sparte omkostninger

Et fjerde typetilfelle hvor fordelsfradrag kan oppstå er ved sparte omkostninger. Jeg bruker uttrykket "sparte omkostninger" på tilfellet hvor kreditor slipper utgifter som følge av hevingen. Dette kan illustreres ved et eksempel:

B inngår en avtale med selskapet, A, om oppføring av en bolig. B er forsinket med betalingen slik at A rettmessig kan heve avtalen. Som en følge av hevingen slipper A omkostningene med å oppføre boligen. Spørsmålet er om de omkostninger A sparer som følge av dette, skal trekkes fra i hans eventuelle erstatningskrav mot B.

5.4 Særlig om sparte kostnader

Spørsmålet om fradrag for fordeler, kan oppstå for sparte omkostninger, slik vi har sett i pkt. 5.3.5. Dette typetilfellet står i en litt annen stilling enn de andre tilfellene, og har vært drøftet særskilt. Spørsmålet om fradrag for sparte omkostninger har blant annet vært drøftet i kjøpslovens forarbeider.

I ot.prp.80 (1986-1987) s. 120 fremgår det at erstatningen bare skal dekke partens faktiske netto tap. Kjøpslovens forarbeider fremholder videre at:

"Det innebærer bl a at dersom parten på grunn av kontraktbruddet har unngått kostnader som ville påløpt om kontrakten var blitt riktig oppfylt, skal et tilsvarende beløp komme til fradrag i erstatningen. Departementet har ikke funnet det nødvendig å presisere dette nærmere i lovteksten, da det følger av alminnelige prinsipper for erstatning i kontraktforhold."

Dette er også regelen utenfor kontrakt. Det kan vises til NOU 2011:16, som gjelder standardisert personskadeerstatning. Dette er et forarbeid til skadeerstatningsloven og gjelder dermed ikke fordelsfradrag på kontraktsrettens område. Utvalget uttaler at:

"Det er et grunnprinsipp i erstatningsretten at man må gjøre fradrag for sparte utgifter. Dette kan ses som et utslag av den negative siden av prinsippet om full erstatning, og samsvarer med det generelle prinsippet *compensatio lucri cum damno*"¹⁶⁶

Spørsmålet om fradrag for "sparte kostnader" har også vært diskutert i juridisk litteratur. Enkelte har hevdet at spørsmålet om fradrag for sparte kostnader ikke bør behandles under spørsmålet om fordelsfradrag. Iversen fremholder at prinsippet om *compensatio* ikke bør anvendes som overskrift over behandlingen av tilfeller hvor løsningen allerede følger av alminnelige regler om erstatningsutmåling.¹⁶⁷ Det bør derfor forbeholdes de tilfeller hvor svaret må finnes etter "særlige overvejelser".¹⁶⁸ Det kan vises til adekvansbetingelsen som er et av vilkårene for erstatning. Tapet må i erstatningsretten stå i adekvat årsakssammenheng med den erstatningsbetingende begivenheten. Spørsmålet om adekvans kommer bare opp i de tilfeller hvor begivenhetsforløpet er unormalt.¹⁶⁹ Manglende adekvans skyldes som regel at tapet har oppstått på en upåregnelig måte, eller at tapet har vært for fjernt og avledet av den erstatningsbetingende handlingen. På samme måte, mener Iversen, at det kun er

¹⁶⁶ NOU 2011: 16 s. 245

¹⁶⁷ Iversen (2000) s. 742

¹⁶⁸ Iversen (2000) s. 742

¹⁶⁹ Iversen (2000) s. 742

bruk for prinsippet når fordelene på en eller annen måte er unormal.¹⁷⁰ Han anfører på bakgrunn av dette at sparte kostnader ikke bør behandles under overskriften compensatio.¹⁷¹

Som et eksempel på prinsippet om compensatio viser Hov til følgende eksempel:

"En snekker skal f.eks. sette opp en garasje for kr 100.000, men får rett til å heve på grunn av mislighold. Da skal det i erstatningssummen selvsagt gjøres fradrag for at han slipper utgifter til materialer."¹⁷²

Hovs eksempel gir et riktig resultat. Det skal gjøres fradrag for snekkerens sparte omkostninger. Hvis ikke disse kostnadene skulle komme i fradrag ville det vært sterkt urimelig. Dette resultatet ville man imidlertid kommet til uten prinsippet om compensatio. Løsningen følger allerede av ordinære erstatningsutmålingsregler.

Dette er nok dermed en løsning som Hagstrøm ikke ville behandlet under prinsippet om compensatio. Hagstrøm mener som Iversen at:

"Drøftelser basert på prinsippet om compensatio bør således forbeholdes andre fordelene enn sparte kostnader"¹⁷³

Hagstrøm mener at i de tilfellene kreditor hever kontrakten på grunn av misligholdet, vil reglene om hevingsoppgjøret, gjøre det unødvendig å gå veien om fordelsfradrag for å fastslå nettotapet.¹⁷⁴ At kontrakten heves vil ofte medføre at bruttotapet blir større, enn hvis kontrakten ble oppfylt etter sitt innhold.¹⁷⁵ En heving av kontrakten vil dermed føre til at

¹⁷⁰ Iversen (2000) s. 743

¹⁷¹ Iversen (2000) s. 743

¹⁷² Hov (2007) s. 242

¹⁷³ Hagstrøm (2011) s. 570

¹⁷⁴ Hagstrøm (2011) s. 570

¹⁷⁵ Hagstrøm (2011) s. 570

kreditor går glipp av motytelsen.¹⁷⁶ Ved beregningen av nettotapet må det derfor tas hensyn til den fordel det utgjør for kreditor at han slipper å yte selv, og krav på restitusjon av det han måtte ha ytet.¹⁷⁷ Han mener slike fradrag som Hov nevner må gjøres i ethvert hevingsoppgjør for å finne frem til nettotapet, som ikke bør karakteriseres som et berikelsesfradrag.¹⁷⁸ Dette innebærer ikke at Hov sitt standpunkt er feil, men at ulike forfattere bruker ulike betegnelser på samme metode.

Det kan vises til eksemplet over hvor det ble vist til B som inngår en avtale med selskapet A om oppføring av en bolig. B er forsinket med betalingen slik at A rettmessig kan heve avtalen. Som en følge av hevingen slipper A omkostningene med å oppføre boligen. Spørsmålet ovenfor var om de sparte omkostningene skulle komme i fradrag.

Dette må besvares bekreftende. Fradrag på sparte omkostninger må sies å ha sitt grunnlag i differanselæren. Erstatningen skal etter vanlig erstatningsregler fastsettes til nettotapet. For å komme frem til nettotapet er det dermed selvsagt at sparte omkostninger må trekkes fra bruttotapet. Hvorvidt man behandler dette under overskriften *compensatio* eller ikke, har ikke noen rettslig betydning.

5.5 Avskåret fordelsfradrag

5.5.1 Innledning

Jeg tar altså det utgangspunkt at fordeler kreditor oppnår som følge av hevingen, skal komme i fradrag ved erstatningsutmålingen. Spørsmålet er dermed i hvilke tilfeller fordelsfradrag er avskåret ved heving av kontrakt.

¹⁷⁶ Hagstrøm (2011) s. 570

¹⁷⁷ Hagstrøm (2011) s. 570

¹⁷⁸ Hagstrøm (2011) s. 570

Hvorvidt fordelsfradrag er avskåret vil bero på en skjønnsmessig vurdering. Dette synes det å være allmenn enighet om. Det blir dermed avgjørende å finne de momenter man skal legge vekt på i denne vurderingen av om fordelsfradrag er avskåret. Jeg vil i det følgende foreta en gjennomgang av de momenter som kan tale for og imot at fordelsfradrag avskjæres ved heving av kontrakt.

5.5.2 Inadekvate fordeler

5.5.2.1 Rettspraksis

Hvis en fordel er en inadekvat følge av misligholdet vil det være et moment som taler for at fordelsfradrag avskjæres. Dette momentet synes å ha støtte i rettspraksis.

Rt. 1903 s. 228 gjaldt to søstre som anla odelssøksmål etter hverandre mot en gårdeier som ikke førte frem. Før første sak hadde blitt anlagt var det inngått en skriftlig kontrakt mellom søstrene og en nabo. Den ene av søstrene forpliktet seg til å gjøre sin odelsrett gjeldene og gi naboen fri bruk av gården mot et vederlag. Gårdeieren anla etter dette sak mot naboen og en saksfører. Han krevde erstatning for det tap han hadde lidt ved at odelssøksmålene hadde hindret hans frie rådighet over gården. Dette fikk han medhold i. Prinsippet om fordelsfradrag kom opp vedrørende erstatningsutmålingen. Gårdeieren hadde før odelssøksmålene inngått en uthugstkontrakt. Medkontrahenten så seg på grunn av odelssøksmålene best tjent med å gi avkall på kontrakten. Uthugstkontrakten var ugunstig for gårdeieren. Han tjente dermed på avkallet. Spørsmålet var om denne fordelten skulle komme i fradrag i erstatningssummen han hadde krav på som følge av de uberettigede odelssøksmålene. På dette svarte Høyesterett benektende. Retten uttalte at dette ville gi de erstatningsansvarlige en "helt tilfældige Fordel".¹⁷⁹ Et krav om fordelsfradrag ble dermed avskåret i denne saken.

Spørsmålet om fordelsfradrag var også oppe i Rt. 1920 s. 427. Saken gjaldt salg av et skip for NOK 1 700 000 hvor kjøperen ikke oppfylte betalingsvilkårene. Selgeren hevet dermed kontrakten. Selgeren solgte dermed skipet til et annet selskap som han selv hadde vært med

¹⁷⁹ Rt. 1903 s. 228 på s. 233

på å stifte. Skipet ble solgt for NOK 1 525 000,-. Han forbeholdt seg retten til å være disponent for selskapet. En disponent er en tittel som betegner den øverste administrative lederen i et selskap. Selgeren krevde nå erstatning for differansen mellom NOK 1 700 000,- og NOK 1 525 000,-. Flertallet var enige i at det faktum at selgeren ble disponent i det nye kjøperselskapet ikke hadde noen betydning for kjøpesummen. Spørsmålet var imidlertid om det ved fastsettingen av erstatningen skulle ta hensyn til selgerens fortjeneste ved å være disponent. Retten delte seg i et flertall og et mindretall. En av de voterende uttalte at "Den mulige fordel, som disponentstillingen maatte ha skaffet ham, kan ikke ansees som følge av Engelharts kontraktsbrud, men skyldes ganske andre forhold".¹⁸⁰ Fordelsfradrag var dermed også avskåret i denne saken. Årsaken til flertallets avgjørelse er, etter Hagstrøm sin oppfatning, at inntektene fra disponentstillingen (fordelen) ikke kompenserte for misligholdet av kjøpekontrakten (tapet).¹⁸¹

Det kan også vises til to eksempler fra arbeidsretten som gjelder avskjed/oppsigelse av arbeidsforhold.

Rt. 1909 s. 730 gjaldt en skipsfører som ble avskjediget urettmessig og hadde krav på erstatning. Spørsmålet var om det han hadde tjent i et annet selskap skulle komme i fradrag ved erstatningsutmålingen. Flertallet mente at det ikke skulle tas hensyn til dette. I de premissene retten sluttet seg til ble det uttalt at "den omstændighet; at det for en kortere del af kontraktstiden lykkedes ham at skaffe sig nogen fortjeneste paa andet hold, antages derfor ikke at kunne have indflydelse paa den ham tilkommende erstatning".¹⁸² Ordet lykkes kan tyde på at retten mente det ville gi arbeidsgiver en tilfeldig fordel hvis fordelen kom i fradrag.¹⁸³

¹⁸⁰ Rt 1920 s. 427 på s. 431

¹⁸¹ Hagstrøm (2011) s. 572

¹⁸² Rt 1909 s. 730 på s. 734

¹⁸³ Hagstrøm (2011) s. 579

Et lignende tilfelle var oppe i Rt. 1922 s. 663. En mann ble ansatt ved et planlagt nytt teater. Teateret ble imidlertid aldri startet og det ble krevet erstatning. Spørsmålet var hvorvidt det kunne kreves fradrag for det han hadde eller kunne tjent ved et annet passende arbeide. Dette ble besvart benektende. I byrettens dom som retten sluttet seg til fremgår det at det ikke bør skje fradrag i det beløp "Sjøgren rent tilfældig og paa helt anden maate end gennem sedvanlig engagement maatte ha tjent" i en annen stilling.¹⁸⁴ Retten synes å mene at fordelene var oppstått for tilfeldig til at den kunne komme i fradrag.

Disse to dommenes forhold til dagens rettstilstand må imidlertid kommenteres. Det følger nå av arbeidsmiljøloven § 15-12 at " Erstatningen fastsettes til det beløp som retten finner rimelig under hensyn til det økonomiske tap, arbeidsgivers og arbeidstakers forhold og omstendighetene for øvrig". Bestemmelsen gjelder ved usaklig oppsigelse, men også ved urettmessig avskjed.¹⁸⁵ I ot.prp. nr. 41 (1975-1976) s. 78 fremheves det at fradrag for annen inntekt kun bør gjøres i de tilfellene arbeidstakeren har vært "forholdsvis lenge ute av stillingen". Dette syn støttes av Rt. 2005 s. 518 hvor førstvoterende uttaler:

"Det klare utgangspunktet i forarbeidene må tillegges vekt. Også reelle hensyn taler for at det ved urettmessig avskjed eller usaklig oppsigelse normalt ikke bør gjøres fradrag for inntekt av annet arbeid. Det er samfunnsmessig ønskelig at en arbeidstaker raskt kommer i arbeid, og erstatningssanksjonen er et viktig element i et effektivt oppsigelsesvern."¹⁸⁶

Retten mente imidlertid i denne saken at arbeidstaker hadde vært "forholdsvis lenge ute av stillingen", slik at fradrag måtte gjøres. Hov mener at de to første ovenfor nevnte arbeidsrettsdommene ikke er representative for rettsoppfatningen i dag.¹⁸⁷ Han mener at det ikke

¹⁸⁴ Rt 1922 s. 663 på s. 666

¹⁸⁵ Arbeidsmiljøloven § 15-14 fjerde ledd annet punktum

¹⁸⁶ Rt 2005 s. 518 avsnitt 70

¹⁸⁷ Hov (2007) s. 242

bare må gis fradrag for hva arbeidstakeren har tjent i en annen stilling, men også hva han burde ha tjent.¹⁸⁸ Selv om Hov har rett i at det nok har skjedd en endring i rettstilstanden, tjener dommene fortsatt som eksempler på tilfeller hvor fordelsfradrag har vært oppe, og de kan vise oss hva retten legger vekt på i sin vurdering av slike fradrag.

5.5.2.2 Vurdering

Adekvans oppstilles som et av grunnvilkårene for å bli tildelt erstatning. I kravet til adekvans ligger det at tapet må "stå i en rimelig nær sammenheng med misligholdet; tapet må ikke være for fjernt, avledet eller upåregnelig."¹⁸⁹ Dette innebærer etter Hagstrøms oppfatning at de oppståtte tapspostene etter sin størrelse eller art ikke må være upåregnelige.¹⁹⁰

Det kan anføres at det er grunn til å avskjære inadekvate fordeler ettersom inadekvate tap avskjæres. Det stilles krav om at tapet må stå i adekvat årsakssammenheng med misligholdet og det er dermed naturlig at det stilles krav om at fordelene også må stå i adekvat årsakssammenheng misligholdet. Både fordelsposter og tapsposter faller begge innenfor fastleggingen av det økonomiske tapet. Hvis det ikke stilles samme krav om adekvans for fordeler vil dette kunne fremstå urimelig ovenfor kreditor, ettersom han ikke får erstattet det inadekvate tapet.

Stang fremholder at adekvansbegrensingen også gjelder for fordeler.¹⁹¹ I dette ligger det etter hans oppfatning et krav om at fordelene må være en adekvat følge av den ansvarsbetingende begivenhet. Hagstrøm mener ordbruken "adekvans" ikke er heldig ettersom det ikke skal skje "en adekvansvurdering i ordets vanlige mening".¹⁹² Han fremholder likevel

¹⁸⁸ Hov (2007) s. 242

¹⁸⁹ Rt 1983 s. 205 på s. 212

¹⁹⁰ Hagstrøm (2011) s. 545

¹⁹¹ Stang (1919) s. 327

¹⁹² Hagstrøm (2011) s. 571

at vilkåret peker på at de fordeler som skal gå til fradrag etter kontraktsforholdets egenart ikke kan være upåregnelige.¹⁹³

Iversen gir følgende eksempel på et tilfelle hvor adekvans ikke foreligger:

"hvor en pige, der er blevet kvæstet ved et uheld, indlægges på hospitalet, hvor hun lærer en rig, gammel dame at kende, som indsætter hende som arving".¹⁹⁴

Arnholm kommer med følgende eksempel:

"A har bestilt råvarer til sin fabrikk hos B for 50. 000 kroner. B leverer ikke, og råvarene er nå verd 60. 000 kroner. Men A skulle ha brukt dem i en leveranse av ferdigprodukter til C, og denne kontrakt ville ha bragt ham et tap på 15. 000. I sin kontrakt med C har A betinget seg ansvarsfrihet for mislighold som skyldes materialmangel. Om A nå krever 10. 000 kroner i erstatning av B (differansen mellom verdien 60. 000 og kjøpesummen 50. 000), tror jeg ikke B kan avvise kravet på det grunnlag at A ikke har lidt noe tap, men tvertimot spart 5000 kroner. A må kunne gjøre gjeldene at det er hans sak hvordan han garderer seg ovenfor C, og at det han av den grunn sparer, ikke skal trekkes inn i erstatningsoppgjøret mellom A og B."¹⁹⁵ Arnholm mener en slik fordel vil være for fjern til at den kan bli tatt i betraktning.

196

Woxholth er kritisk til en slik ovenfor nevnt adekvansbegrensing.¹⁹⁷ Rent teoretisk kunne man tenke seg at det ikke ble gjort fradrag for inadequate fordeler som følge av kontrakts-

¹⁹³ Hagstrøm (2011) s. 571

¹⁹⁴ Iversen (2000) s. 735

¹⁹⁵ Arnholm (1974) s. 305-306

¹⁹⁶ Arnholm (1974) s. 305

¹⁹⁷ Woxholth (2000) s. 182

bruddet.¹⁹⁸ En forutsetning for at dette skal være mulig er at det kan oppstilles et rimelig klart adekvansbegrep.¹⁹⁹ Et slikt begrep er ifølge Woxholth ikke utformet i verken teori eller praksis, og kan etter hans syn vanskelig oppstilles.²⁰⁰ Woxholths konklusjon er dermed at det i praksis "vil være tale om å finne frem til en mulig *konkret* begrunnet begrensing i form av rimelighetsbetraktninger".

Selv om det på bakgrunn av rettspraksis er vanskelig å oppstille et klart adekvansbegrep, kan man likevel tenke seg tilfeller hvor det å avskjære fordelsfradrag på bakgrunn av adekvans fremstår som rimelig.

Spørsmålet om inadekvate fordeler kan for eksempel oppstå ved relative fordeler. Kontrakten er i et slikt tilfelle altså ikke i seg selv tapsbringende, men kreditor kan inngå en bedre kontrakt et annet sted.

Hvis A for eksempel inngår en avtale med B om salg av en ytelse til markedspris, og B hever avtalen rettmessig og inngår en gunstigere avtale et annet sted.

Årsakene til at B kan inngå en gunstigere kontrakt i et slikt tilfelle kan være flere. Det kan for eksempel være skjedd et prisfall i markedet, slik at B nå kan kjøpe samme ytelse billigere et annet sted. Årsaken til at B nå kan inngå en gunstigere avtale et annet sted kan også være hans egeninnsats eller hell.²⁰¹ Særlig hvis årsaken skyldes B sin egeninnsats eller hell vil det fremstå urimelig at A skal tjene på dette. Det kan dermed anføres at denne fordelene vil være for fjern og avledet til å bli tatt i betraktning. A ville hvis fordelene skulle komme i fradrag, få en helt tilfeldig fordel. Spørsmålet om avskjæring av tilfeldige fordeler kommenteres særskilt under.

¹⁹⁸ Woxholth (2000) s 182

¹⁹⁹ Woxholth (2000) s. 182

²⁰⁰ Woxholth (2000) s. 182

²⁰¹ Iversen (2000) s. 749

Spørsmålet om fordelene er for inadekvat til å komme i fradrag kan oppstå for indirekte fordeler. Det kan vises til eksemplet i pkt. 5.3.4. A hevet i dette eksemplet kjøpet ettersom B var vesentlig forsinket med leveringen av produksjonsutstyret. A fant deretter ut at han kunne bruke sin forretningside i oljeindustrien, og tjente dermed langt mer enn han ville tjent på å produsere teknologi til skipsindustrien. Det kan anføres at dette er en fjern og avledet følge av kontraktsforholdet, og dermed ikke bør komme i fradrag. Hvordan B forholder seg etter å ha hevet kontrakten må sies å være hans egen sak.

Det kan etter dette ikke være tvil om at momentet adekvans må tas i betraktning ved vurderingen av om fordeler skal fradras. I denne adekvansvurderingen vil det ha relevans hvor upåregnelig, fjern og avledet fordelene er.

5.5.2.3 Særlig om tilfeldige fordeler

Momentet om fordelene er tilfeldig eller ikke, ligger i forlengelsen av momentet "adekvans". Ettersom dette ser ut til å ha særlig betydning i rettspraksis omtales det særskilt.

Den ovenfor omtalte Rt. 1903 s. 228 synes å bygge på at tilfeldige fordeler ikke skal gå i fradrag. I avgjørelsen mente retten at fordelene ikke kunne redusere erstatningen fordi det dreide seg om en "helt Tilfældig Fordel".²⁰² De to arbeidsrettsdommene Rt. 1909 s. 730 og Rt. 1922 s. 663 synes også å bygge på at tilfeldige fordeler ikke skal komme i fradrag. På bakgrunn av den foreliggende høyesterettspraksisen synes det som om retten mener fradrag for fordeler er avskåret i de tilfeller fordelene fremstår tilfeldig.

Spørsmål om avskjæring av tilfeldige fordeler kan blant annet oppstå i de tilfeller kreditor kan oppnå en relativ fordel ved å heve kontrakten.

²⁰² Rt. 1903 s. 228 på s. 233

A inngår en avtale med B om salg av en eiendom til markedspris på NOK 1 500 000,-. Etter tre måneder viser det seg at eiendommen er beheftet med flere store feil og mangler. B hever dermed avtalen rettmessig. I tiden mellom avtaleinngåelsen og hevingen oppstår det et uventet prisfall i markedet, slik at B nå kan kjøpe en tilsvarende bolig for NOK 1 300 000,-. B oppnår dermed en fordel på NOK 200 000,- som følge av prisetallet, ved å kunne kjøpe tilsvarende bolig billigere. B er påført omkostninger som følge av misligholdet som han krever erstattet av A med til sammen NOK 200 000,-. Spørsmålet som oppstår er om denne fordelingen skal gå i fradrag i B sitt erstatningskrav mot A. Nærmere bestemt blir spørsmålet hvem av partene som skal tjene på den tilfeldige begivenheten.

Man faller dermed tilbake på en vurdering hvor rimelighetshensyn vil være avgjørende. Ingen av partene kan forutse en slik tilfeldig begivenhet. Fremstår det mest rimelig at selgeren som har solgt en mangelfull eiendom skal tjene på prisetallet, eller er det rimeligere at kjøperen tjener på dette? Det kan ikke gis noe klart svar på dette. Det kan anføres at selgeren ikke bør tjene på fordelingen ettersom han er ansvarlig for misligholdet. Dette er nok årsaken til at fordelsfradrag har vært ansett avskåret ved tilfeldige fordeler. Det fremstår rimeligere at kjøperen skal tjene på denne siden han ikke har gjort noe galt.

Ettersom momentet, tilfeldige fordeler, syntes å ha sitt grunnlag i rimelighetsbetraktninger, kan det ikke ha avgjørende betydning der avskjæring av tilfeldige fordeler er urimelig. Det må imidlertid være klart, på bakgrunn av den ovenfor nevnte rettspraksis, at hvorvidt fordelingen er tilfeldig går inn i vurderingen av om fordelsfradrag kan avskjæres.

5.5.2.4 Manglende komputabilitet

Hagstrøm behandler den ovenfor nevnte rettspraksisen under et krav om komputabilitet.²⁰³ Jeg har, som nevnt, isteden valgt å se på dette som et moment i en helhetsvurdering.

²⁰³ Hagstrøm (2011) s. 572-573

Komputabilitet er et av de alminnelige vilkårene for motregning, sammen med gjensidighet og at fordringene må være oppgjørsmodne.²⁰⁴ Komputabilitet brukes ved motregning for å angi at hovedkrav og motkrav må gå ut på det samme.²⁰⁵ For eksempel hvis A har et krav mot B på 5 liter melk og B har et krav mot A på NOK 100,-, vil ikke kravene gå ut på det samme og fordringene vil ikke være komputable. Hvis motregning var tillatt i et slikt tilfelle ville det ført til at en av partene ikke fikk den ytelsen parten hadde krav på. Hagstrøm mener det må ligge i bruken av ordet "komputabilitet" at det må være en *"viss likeartethet mellom fordel og tap"*.²⁰⁶

Iversen gir følgende eksempel på manglende komputabilitet:

"den erstatningspliktige part kræver, at den erstatningsberettigede parts fordel ved at komme du af en tabsgivende kontrakt skal fradrages i den pågældendes krav om erstatning for person- eller tingsskade".²⁰⁷

Iversen sitt eksempel omhandler to erstatningsposter med forskjellig grunnlag. Fordelen har sitt utspring i kontrakt, mens et krav om person- eller tingskade har sitt utspring i en skadegjørende handling. Det kan ikke sies å være en nær sammenheng mellom tapet og fordelene i dette tilfellet. Jeg er dermed enig i at i et slikt tilfelle vil momentet om manglende komputabilitet ha betydning og at fordelsfradrag er avskåret.

Hagstrøm mener videre at det kan være grunn til å kreve at de fordeler som skal gå til fradrag må ha kompensasjonsrelevans.²⁰⁸ Kompensasjonsrelevans vil si at «fordelen kan sies å kompensere den skade som er inntrådt og gjelde samme tapspost.²⁰⁹ Han mener Rt. 1920 s.

²⁰⁴ Hagstrøm (2011) s. 733-741

²⁰⁵ Hagstrøm (2011) s. 728

²⁰⁶ Hagstrøm (2011) s. 572

²⁰⁷ Iversen (2000) s. 735-736

²⁰⁸ Hagstrøm (2011) s. 572

²⁰⁹ Hagstrøm (2011) s. 572

427 kan tas til dekning for et krav om kompensasjonsrelevans, fordi inntektene fra kreditors disponentstilling ikke kunne sies å kompensere for misligholdet av kjøpekontrakten.²¹⁰ Hvorvidt man behandler denne dommen under overskriften "komputabilitet" eller "adekvans" kan synes likegyldig. Poenget synes å være at det var manglende sammenheng mellom fordelene og kontraktsbruddet.

Spørsmålet er om man kan gi noe konkret svar på hva som ligger i momentet "komputabilitet". Et moment om komputabilitet kan ses som en presisering av den konkrete rimelighetsvurderingen som skal foretas.²¹¹ Hagstrøm prøver å sette opp en noe fastere retningslinje ved at det må kreves at fordelene "står i nær sammenheng med misligholdet og det tap som kreves dekket".²¹² Dette ligger nært opp til en adekvansvurdering. Adekvansvurderingen og komputabilitetsvurderingen kan dermed sies å gli over i hverandre.²¹³

Vurderingen av om fordelene og tapet er komputable må imidlertid kunne inngå som et moment i vurderingen av om fordelsfradrag skal ilegges. Ved denne vurderingen vil det måtte legges vekt på, som Hagstrøm uttaler i sitatet over, om fordelene kan sies å stå nær sammenheng med misligholdet og tapet som kreves dekket.

5.5.3 Skyld hos debitor

Hvis debitor har utvist skyld vil dette være et moment som taler for at fordelsfradrag avskjæres. Dette synspunktet har støtte i Rt. 1933. s. 1114.

Rt. 1933 s. 1114 omhandler et akselskap som hadde tidsbefraktet et skip. Aksjeselskapet misligholdt sine forpliktelser på grunn av manglende betalingsevne. Kreditor hevet dermed avtalene med aksjeselskapet og krevde erstatning av styremedlemmene i aksjeselskapet. Misligholdet hadde påført kreditor betydelige utgifter.

²¹⁰ Hagstrøm (2011) s. 572

²¹¹ Hagstrøm (2011) s. 572

²¹² Hagstrøm (2011) s. 572

²¹³ Hagstrøm (2011) s. 572

Rederen bortfraktet dermed skipet til en tredjemann. Denne kontakten var gunstigere for rederen på grunn av den senere markedsutviklingen. Aksjeselskapet krevde dermed at fordelene ved å slippe ut av kontrakten skulle gå til fradrag. Dette fikk de ikke støtte av Høyesterett for.

"Det vilde være støtende om den som har begaatt rettsbruddet, skulde kunne kreve hel certepartitiden tatt i betraktning og saaledes benytte rederens kapital og arbeide til at oparbeide hans tap og forminske sitt ansvar. Særlig klart er dette ved ennu langvarige kontrakter."²¹⁴

Dommen kan imidlertid ikke oppstilles som prejudikat for at fordeler ikke skal komme i fradrag ved uaktsomhet.²¹⁵ Saken var reist mot styremedlemmene og omhandlet dermed erstatningsansvar på alminnelig grunnlag.²¹⁶

Det har blitt hevdet i juridisk teori at i de tilfeller debitor har utvist uaktsomhet kan det fulle økonomiske tapet kreves dekket fullt ut, selv om kontrakten hadde vært tapsbringende for kreditor.²¹⁷ Dette vil først og fremst gjelde uaktsomhet ved kontraktsslutningen, culpa in contrahendo²¹⁸. Det har imidlertid også blitt hevdet at dette også må gjelde ved culpa in contractu.²¹⁹ Culpa contractu er uaktsomhet i selve kontraktsperioden.

Ved culpa in contrahendo, vil debitor kunne bebreides for selve misligholdet og for ikke å ha varslet tidligere.²²⁰ De typiske tilfellene er at debitor fortier om vesentlige mangler ved

²¹⁴ Rt. 1933 s. 1114 på s. 1117

²¹⁵ Hagstrøm (2011) s. 575

²¹⁶ Hagstrøm (2011) s. 575

²¹⁷ Hagstrøm (2011) s. 575, Krokeide (1979) s. 222

²¹⁸ Hagstrøm (2011) s. 575. Krokeide (1979) s. 222

²¹⁹ Hagstrøm (2011) s. 575, Krokeide (1979) s. 222

²²⁰ Hagstrøm (2011) s. 575. Krokeide (1979) s. 222

kontraktsgjensanden eller sviktende betalingsevne.²²¹ For eksempel hvis debitor vet at huset har omfattende råteskader på badet og unnlater å fortelle om dette.

Forholdene ved culpa in contrahendo og culpa in contractu er imidlertid ikke helt sammenlignbare. Ved en culpa in contrahendo kan det anføres at hvis kreditor hadde fått et øyeblikkelig varsel ville han inngått en like ugunstig avtale med en annen part.²²² Forholdene ved culpa in contractu vil være annerledes. I de tilfellene vil ofte den ugunstige utviklingen ha funnet sted før varslingsplikten inntreffer.²²³

Problemstillingen er dermed om en debitor som har utvist culpa in contrahendo (culpa ved kontraktslutningen) kan anføre at kreditor ved et øyeblikkelig varsel ville inngått en like ugunstig avtale med tredjemann, slik at fordelen ved å slippe fri fra den tapsbringende kontrakten kan gå i fradrag. På dette spørsmålet svarer Krokeide benektende.²²⁴ Dette må gjelde både der kontrakten var ugunstig allerede fra starten av og der den er blitt ugunstig som følge av markedsutviklingen.²²⁵ Hvis kontrakten var ugunstig fra starten av, uten at kreditor visste om det, er det mindre sjanse for at kreditor ville inngått en like ugunstig kontrakt.²²⁶ Krokeide mener likevel at kreditor må ha rett til å bli stillet som om den første kontrakten ble riktig oppfylt, og da ville han ikke pådratt seg noen omkostninger til kontrakten.²²⁷ Hva som ellers ville skjedd ved en dekningsstransaksjon er et hypotetisk spørsmål som ikke bør komme debitoren som har utvist culpa til gode.²²⁸

²²¹ Hagstrøm (2011) s. 575

²²² Hagstrøm (2011) s. 575 og Krokeide (1979) s. 223

²²³ Krokeide (1979) s. 223

²²⁴ Krokeide (1979) s. 223

²²⁵ Krokeide (1979) s. 223

²²⁶ Krokeide (1979) s. 223

²²⁷ Krokeide (1979) s. 223

²²⁸ Krokeide (1979) s. 223

Det kan vises til følgende eksempel, hvor kreditor oppnår en relativ fordel ved å heve kontrakten, hvor skyldbetraktninger kan ha relevans.

A og B inngår en avtale. B skal etter avtalen kjøpe A sin bolig for NOK 1 000 000. A vet at huset lider av store råteskader, men opplyser ikke om dette. B oppdager etter en stund lukt i huset og leier inn ekspertise for å undersøke dette nærmere. Dette koster B NOK 100 000,-. Råteskadene blir oppdaget og B hever etter dette kjøpet rettmessig etter seks måneder. I mellomtiden har boligmarkedet falt, slik at B kan kjøpe tilsvarende bolig for NOK 900 000,-. Hvis B nå krever erstatning for kostnadene ved å konstatere mangelen, oppstår spørsmålet om erstatningskravet skal reduseres med fordelene ved nå å kunne kjøpe tilsvarende bolig billigere.

Rimelighetsbetraktninger tilsier at fordelsfradrag avskjæres i et slikt tilfelle. A har opptrådt illojalt, og har misligholdet sin opplysningsplikt forsettlig. Det fremstår dermed ikke rimelig at han/hun skal tjene på prisfallet. Hensynet til prevensjon og reparasjon tilsier at når A er skyld i omkostningene må han betale for de. Hvor rimelig det er at fordelsfradrag avskjæres i et slikt tilfelle vil avhenge av skyldgraden. Debitor vil naturlig nok være mer å bebreide ved forsett enn ved simpel uaktsomhet (*culpa levis*).

Oppsummeringsvis kan det sies at i de tilfellene debitor har utvist skyld (*culpa*) synes fordelsfradrag å være avskåret av rimelighetshensyn. Ettersom det ikke finnes et klart prejudikat for at fordelsfradrag er avskåret ved uaktsomhet hos debitor, kan ikke dette være regelen i de tilfeller hvor resultatet fremstår urimelig. Skyld må imidlertid inngå i den helhetsvurderingen som foretas ved vurderingen av om fordelsfradrag skal avskjæres. Graden av skyld må det antas at vil ha særlig betydning.

5.5.4 Bevisst inngåelse av ugunstig kontrakt

Spørsmålet er om det også kan være andre momenter som kan ha relevans ved spørsmålet om fordelsfradrag er avskåret ved heving av kontrakt. Det kan for eksempel vises til følgende tilfelle:

A har lenge vært på utkikk etter en skulptur, som han finner hos B. B nekter å selge til markedspris, så A må betale overpris på varen. Markedsprisen var NOK 100 000,- men A betalte NOK 150 000,-. B uteblir med leveringen i lengre tid slik at A rettmessig kan heve avtalen. Forsinkelsen fører til at A pådrar seg omkostninger i forbindelse med å forsøke å få utlevert skulpturen på NOK 7 500,-. Spørsmålet er om A kan kreve å få erstattet sine ekstraordinære omkostninger på NOK 7 500,-, eller om fordelen ved å slippe fri fra kontrakten på NOK 50 000 skal komme i fradrag, slik at A ikke får erstatning for sine omkostninger.

Det foreligger ikke noen rettspraksis som omtaler fordelsfradrag ved inngåelsen av en bevisst ugunstig kontrakt. I juridisk teori har det imidlertid blitt hevdet at i de tilfeller kreditor bevisst har inngått en ugunstig avtale, kan kreditors omkostninger kreves dekket uten at man tar hensyn til overprisen kreditor slipper å betale.²²⁹

Kreditor vil typisk inngå en ugunstig avtale hvis han har ideelle interesser i avtaleforholdet. Med ideelle interesser menes interesser som ikke først og fremst er økonomiske. Dette kan være en kunstsamler som vil ha et kunstverk eller en frimerkesamler som vil ha et gammelt frimerke. Det kan også være gjenstander som har affeksjonsverdi for kreditor, for eksempel hvis to brødre er interesserte i fars gamle gyngestol.

Kreditor må "bevisst" ha inngått en ugunstig avtale. Med bevisst menes at kreditor har inngått avtalen forsettlig. I motsetning til de tilfeller hvor kreditor ubevisst har inngått en ugunstig avtale. Ubevisst vil inngåelsen typisk være i de tilfeller hvor kreditor mangler kunnskap om ytelsens verdi. Ubevisst kan avtalen også være inngått i de tilfeller det er vanskelig å fastslå ytelsens verdi.

Hagstrøm kommer med følgende eksempel:

²²⁹ Hagstrøm (2011) s. 575, Krokeide (1979) s. 220 og Woxholth (2000) s. 196

"En kunstsamler har f.eks. vært villig til å betale langt over markedspris for et maleri, som selgeren senere nekter å levere. Innen kjøperen oppgir det hele, kan han ha hatt betydelige utgifter, f.eks. til advokatbistand. Disse kan han kreve erstattet uten fradrag for "gevinsten" ved å heve avtalen".²³⁰

Krokeide vil begrunne dette med at når kreditor har ideelle interesser i et kontraktsforhold, er det ikke grunnlag for å tale om overpris eller underpris.²³¹ Den regel som oppstilles synes å ha sitt grunnlag i rimelighetshensyn.²³²

Synspunktet har også støtte i dansk rettslitteratur. Iversen mener at i de tilfeller hvor kjøperen har inngått en avtale ut fra andre motiver enn økonomiske, skal han få dekket sine omkostninger fullt ut.²³³ Han støtter seg på synspunktet om at det har vært kjøperens formål å få motytelsen, og at om kjøpesummen har større eller mindre verdi enn verdien på ytelsen, ikke har hatt noen stor betydning for han.²³⁴ Når kreditor ikke får motytelsen vil det i hvert fall være et plaster på såret at han får sine fulle omkostninger dekket.²³⁵

Ved drøftelsen ovenfor er det særlig kjøperen som har stått i sentrum. Det samme må i så fall også gjelde for selgeren. Hvis selgeren har solgt en ytelse til underpris kan han kreve erstatning, uten hensyn til fordelene han oppnår ved hevingen av kontrakten.²³⁶

Ettersom det ikke foreligger noen rettspraksis som oppstiller dette som en fast regel, er det ikke rettskildemessig grunnlag for å avskjære fordelsfradrag i alle tilfeller hvor kreditor bevisst inngår en ugunstig avtale. Hvert tilfelle må vurderes konkret. Ettersom regelen sy-

²³⁰ Hagstrøm (2011) s. 575

²³¹ Krokeide (1979) s. 221

²³² Woxholth (2000) s. 196

²³³ Iversen (2000) s. 748

²³⁴ Iversen (2000) s. 748

²³⁵ Iversen (2000) s. 748

²³⁶ Krokeide (1979) s. 221

nes å ha sitt grunnlag i rimelighetshensyn, må unntak kunne tenkes der rimelighetshensyn tilsier det. I hvilke tilfeller avskjæring av fordeler i et slikt tilfelle vil være urimelig er ikke lett å se. Når kreditor bevisst har inngått en ugunstig avtale er det liten grunn til at debitor skal tjene på dette.

5.5.5 Særlig om ekstraordinære omkostninger

Problemstillingen er hvorvidt fordelsfradrag er avskåret i erstatning for ekstraordinære omkostninger ved heving av kontrakt. Dette spørsmålet har som denne delen vil vise, vært drøftet i juridisk teori og i kjøpslovens forarbeider.

Spørsmålet kan for eksempel oppstå i følgende tilfelle:

Selskapet, A, er et firma som produserer fly. Selskapet, B, kjøper et parti på fem fly for NOK 1 000 000 000,-. Flyene blir levert som avtalt til B, men B oppdager feil ved flere av flyene, og må dermed leie inn et firma for å foreta omfattende undersøkelser for å kartlegge feilene. Dette koster selskapet, B, NOK 20 000 000,-. Det viser seg at flyene er beheftet med vesentlige feil, og B hever dermed rettmessig kjøpet etter seks måneder. I løpet av denne tiden har det kommet en ny og bedre flymodell slik at B kan kjøpe samme parti fra en annen flyprodusent for NOK 950 000 000,-. Spørsmålet som oppstår er dermed om B nå kan kreve at A erstatter han de NOK 20 000 000,- uten fradrag for fordelene B får ved å kunne kjøpe fly billigere et annet sted.

Spørsmålet om fordeler kan fradras i ekstraordinære omkostninger synes berørt i kjøpslovens forarbeider. Kjøpsloven omtaler i § 67 første ledd første punktum erstatningsposten "utlegg". Dette er det som tidligere er omtalt som "ekstraordinære omkostninger". Dette er for eksempel telefon-, post-, transport- og reiseutgifter eller utgifter til å konstatere mangelen.²³⁷ Det blir i forarbeidene uttalt at:

²³⁷ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 123

"Utlegg og utgifter som nevnt her kan kreves erstattet selv om den part som rammes av kontraktbruddet hever og derved unngår et tap fordi kontrakten er økonomisk ufordelaktig for vedkommende."²³⁸

Forarbeidene bygger altså på at slike ekstraordinære omkostninger kan kreves erstattet, selv om kreditor vil oppnå en fordel ved å slippe fra økonomisk ufordelaktig kontrakt. Samme syn inntar også Bergem i sin kommentarutgave til kjøpsloven.²³⁹

Krokeide og Woxholth anfører at ved visse tilfeller av ekstraordinære omkostninger kan fordeler ikke komme til fradrag.²⁴⁰

Eksemplet som oppstilles av disse to er omkostningene ved å dra omsorg for tingen. Hvis kjøper for eksempel hever en tapsbringende kontrakt og vil restituere ytelsen, og deretter krever erstatning for utgiftene han har hatt ved å dra omsorgen for tingen etter hevingen, oppstår spørsmålet om fordelen skal fradras i kravet på omsorgsutgiftene. Krokeide anfører at i disse tilfellene kan selgeren åpenbart ikke kreve at fordelen ved å slippe fra den tapsbringende kontrakten, skal gå i fradrag i omsorgsomkostningene.²⁴¹ Begrunnelsen for dette ligger i dagen. Hvis dette ikke var regelen kunne selgeren vente med å ta gjenstanden tilbake, slik at kjøperens fordel ved å slippe fri fra kontrakten ble "oppspist" av omkostningene ved å dra omsorg for tingen.²⁴² De omsorgsutgiftene som den ene parten pådrar seg må dermed holdes utenfor det øvrige erstatningsoppgjøret.²⁴³

²³⁸ Ot.prp.80 (1986-1987) s. 121

²³⁹ Bergem (2008) s. 330

²⁴⁰ Woxholth (2000) s. 196, Krokeide (1979) s.220

²⁴¹ Krokeide (1979) s. 220

²⁴² Krokeide (1979) s. 220

²⁴³ Krokeide (1979) s. 220

Det kan dermed anføres at i de tilfeller hvor ekstraordinære omkostninger kan kreves uten at det foreligger noe ansvarsgrunnlag, skal det ikke tas hensyn til fordelene ved å slippe fri fra en tapsbringende kontakt.²⁴⁴ Dette synet støttes av Woxholth.²⁴⁵ De omkostningene Krokeide og Woxholth omtaler er kostnader som man skal ha erstattet fullt ut. Dette er kostnader som hviler på et eget grunnlag, som for eksempel i kjøpsloven § 75.

Iversen ligger på samme linje, men går enda lengre. Iversen mener fordelsfradrag i krav om erstatning for ekstraordinære omkostninger må avvises i "alle tilfælde".²⁴⁶ Bakgrunnen for dette er at den misligholdende part aldri kan hevde at de ekstraordinære omkostningene ville oppstått uavhengig av misligholdet.²⁴⁷ De ekstraordinære omkostningene er som nevnt, omkostninger som kun oppstår ved mislighold.²⁴⁸ Uavhengig av hvorvidt avtalen er gunstig eller ugunstig vil kreditor uansett bli påført ekstraordinære omkostninger, sammenlignet med tilstanden ved kontraktsmessig ytelse.²⁴⁹

Uttalelsene i forarbeidene kan tas til inntekt for at fordelsfradrag er avskåret i ekstraordinære omkostninger. De er imidlertid ikke så enkle å forstå, og det er ikke andre rettskilder i norsk rett som støtter en slik generell regel. Norsk juridisk teori synes ikke å støtte en slik generell regel. Utgangspunktet må være at fordelsfradrag i utgangspunktet kan skje i de ekstraordinære omkostningene.

5.5.6 Betydningen av partenes bevismessige stilling

Iversen trekker partenes bevismessige stilling som en faktor som fører til at fordelsfradrag vanskelig kan føre fram, selv i tilfeller hvor fordelsfradrag kan komme på tale.²⁵⁰

²⁴⁴ Krokeide (1979) s. 220

²⁴⁵ Woxholth (2000) s. 196

²⁴⁶ Iversen (2000) s. 766

²⁴⁷ Iversen (2000) s. 766

²⁴⁸ Iversen (2000) s. 766

²⁴⁹ Iversen (2000) s. 766

²⁵⁰ Iversen (2000) s. 750

Som nevnt i hensynsdelen, vil debitor ha bevisbyrden for at kreditor har blitt tilført en fordel som følge av kontraktsbruddet. Dette er blant annet fastslått i Rt. 1997 s. 825 som gjaldt krav fra et borettslag om erstatning som følge av mangelfull byggekontroll. Boligbyggelaget, som hadde utført kontrollen, ble erkjent erstatningsansvarlig, på grunn av mangelfullt kontrollarbeid. Boligbyggelaget anførte at erstatningen måtte reduseres fordi skadene ville oppstått på et senere tidspunkt uavhengig av misligholdet. De fikk ikke medhold. Vedrørende erstatningsutmålingen uttalte førstvoterende at han så det slik at "skadevolder må ha bevisbyrden for at man kan fravike det utgangspunkt at det som skal erstattes er de utgifter som er påløpt ved den forvoldte skade". Dette er i samsvar med annen høyesterettspraksis som konkluderer med at debitor har bevisbyrden for det hypotetiske hendelsesforløp.

Debitor vil dermed kunne komme i en vanskelig situasjon når han skal prøve å bevise at kreditor har blitt tilført en fordel. Fordelsfradrag kan dermed være utelukket på grunn av dette.

6 Avslutning

6.1 Oppsummering

Drøftelsen ovenfor har visst en del ulikheter mellom juridiske forfattere vedrørende hvordan de behandler og omtaler fordelsfradrag. Det er likevel, som tidligere nevnt, mer teoretiske enn praktiske uenigheter.

Man kan velge to utgangspunkt. En mulighet er å se det slik at hovedregelen er at det skal skje fordelsfradrag ved heving av kontrakt, men at unntak skal oppstilles i de tilfeller det er rimelig. Den andre er å se det slik at fordelsfradrag skal avgjøres ut i fra en skjønnsmessig helhetsvurdering. Hvilken løsning man velger vil neppe være avgjørende for resultatet. Jeg har valgt den førstnevnte løsningen siden denne, etter mitt syn, gir en bedre oversikt over prinsippets innhold og anvendelse i norsk rett.

To vilkår må imidlertid kunne oppstilles for at fordelsfradrag kan komme på tale. Kreditor må oppnå en økonomisk fordel/berikelse som følge av hevingen. I tillegg må det være årsakssammenheng mellom fordelen og hevingen. Den økonomiske fordelen kan oppstå på flere måter. Den kan oppstå ved å slippe fri fra en tapsbringende kontrakt. For eksempel ved at kontrakten er tapsbringende i seg selv. Den trenger likevel ikke være ugunstig i seg selv, hvis kreditor kan oppnå en gunstigere kontrakt et annet sted. Kreditor vil i slikt tilfelle kunne oppnå en relativt fordel. Kreditor kan også oppnå mer avledede fordeler som følge av hevingen. I tillegg kan kreditor oppnå en fordel hvis han/hun sparer kostnader som følge av hevingen.

Fordelsfradrag ved heving av kontrakt er imidlertid avskåret i flere tilfeller. Å oppstille klare tilfeller hvor fordelsfradrag må anses avskåret er vanskelig på bakgrunn av det foreliggende rettskildematerialet. Det er likevel grunnlag til å trekke noen slutninger om hvilke momenter som har relevans i vurderingen av om fordelsfradrag er avskåret. Det må legges vekt på hvorvidt fordelen er en adekvat følge av hevingen, om fordelen fremstår tilfeldig, om fordelen og tapet er komputable og hvorvidt debitor har utvist skyld under kontrakts-

forholdet. Det kan også tenkes andre tilfeller hvor fordelsfradrag er urimelig, som for eksempel hvis kreditor bevisst har inngått en ugunstig avtale.

Dette innebærer at området for fordelsfradrag kan bli betydelig innskrenket av den rimelighetsvurderingen som skal foretas. Å oppstille en hovedregel om fradrag for fordeler kan dermed virke mer som en hovedregel som oppstilles rent pedagogisk enn en praktisk hovedregel. Dette gir imidlertid ikke grunnlag for å nekte fordelsfradrag hvis rimelighetsvurderingen tilsier dette.

6.2 Bør prinsippet lovfestes?

På bakgrunn av at området for fordelsfradrag ikke er avklart i høyesterettspraksis eller i lovgivningen kunne det være nærliggende å anta at prinsippet om compensatio burde lovreguleres på kontraktsrettens område. Dette ville sikre kravet til forutberegnelighet og dermed også kunne være prosessbesparende.

På kontraktsrettens område er de fleste obligasjonsrettslige prinsippene lovregulert i de ulike kontraktslovene. Dette er prinsipper som også gjelder generelt på de ulovfestede områdene. Fordelsfradrag kommer naturligvis inn både på det lovfestede og ulovfestede kontraktsområdet. Erstatningsreglene er lovfestet både i kjøpsloven § 67 og de andre kontraktslovene. Det ville dermed være naturlig at prinsippet om compensatio også hadde kommet til uttrykk. Det kan være flere grunner til at dette ikke er gjort. For det første kan det være fordi prinsippet og dets innhold er omtvistet. Det er dermed lettere for lovgiver å gi ansvaret for rettsutviklingen over til domstolene. For det andre kan årsaken være at lovgiver mener at prinsippet allerede er lovfestet. For eksempel fordi reglene om full erstatning kan ses som et utslag av prinsippet, slik at dette allerede innebærer at fordeler skal komme i fradrag. I kjøpsloven § 67 første ledd første punktum følger det at erstatningen skal svare til "det tap" som parten lider som følge av kontraktsbruddet. I avhendingsloven § 7-1 første ledd første punktum fremgår det at erstatningen skal "svare til det økonomiske tapet parten har hatt som følge av avtalebrotet". Liknende bestemmelser finner man i andre lover. Dette

kan tolkes slik at erstatning kun skal svare til det økonomiske tapet, slik at eventuelle fordeler skal gå i fradrag. På bakgrunn av dette kan det anses overflødig å lovfeste prinsippet.

7 Litteraturliste

Litteratur:

- Anderssen, Harald Benestad. *Avhendingsloven med kommentarer*. Oslo, 2008.
- Arnholt, Carl Jacob, *Privatrett III, Almindelig obligasjonsrett*. 2. utg. Oslo, 1974.
- Augdahl, Per. *Den norske obligasjonsretts almindelige del*. 5. utg. Oslo, 1978
- Bergem, John Egil, Berte-Elen Konow og Stein Rognlien. *Kjøpsloven 1988 og FN-konvensjonen 1980 om internasjonale løseprekjøp med kommentarer*. 3. utg. Oslo, 2008.
- Hagstrøm, Viggo. *Obligasjonsrett*. 2. utg. Oslo, 2011.
- Hov, Jo. *Avtalebrudd og partsskifte, Kontraktsrett II*. 3. utg., Oslo, 2007.
- Iversen, Torstein. *Erstatningsberegning i kontraktsforhold*. København, 2000.
- Robberstad, Anne. *Sivilprosess*. Bergen, 2009.
- Rodhe, Knut. *Obligationsrätt*. 6. utg. Stockholm, 1956.
- Stang, Fredrik. *Erstatningsansvar*. Kristiania, 1919.
- Tverberg, Arnulf. *Forbrukerkjøpsloven med kommentarer*. Oslo, 2008.
- Ussing, Henry. *Erstatningsret*. København, 1947.
- Zimmermann, Reinhard. *The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition*. 1. utg. Kenwyn, 1990.
- Øvergaard, Jørgen. *Norsk erstatningsrett*. 2. utg. Oslo 1951.

Artikler:

- Graver, Hans Petter. *I prinsippet prinsipiell – om rettsprinsipper*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 2006, s. 189-221. (Sitert fra Lovdata)
- Hagstrøm, Viggo, *Compensatio lucri cum damno*. I: Jussens Venner. 2001, s.157-172. (Sitert fra Lovdata)
- Krokeide, Kjetil. *Erstatningsberegningen ved ineffektive kontrakter*. I: Tidsskrift for Rettsvitenskap. 1939, s. 132- 227. (Sitert fra Lovdata)
- Woxholth, Geir. *Berikelsesfradrag ved ineffektive kommersielle kontrakter*. I: Jussens Venner. 2000, s.180-198. (Sitert fra Lovdata)

Høyesterettsdommer:

Rt 2013 s. 116

Rt 2005 s. 518

Rt 2005 s. 65

Rt 1997 s. 825

Rt 1981 s. 138

Rt 1933 s. 1114

Rt 1922 s. 663

Rt 1920 s. 427

Rt 1909 s. 730

Rt 1903 s. 228

Underrettsdommer:

TSTAV 1998 401

Lover:

1969 Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) av 13. juni 1969 nr. 26

1988 Lov om kjøp (kjøpsloven) av 13. mai 1988 nr. 27

1989 Lov om håndverkertjenester m.m for forbrukere (håndverkertjenesteloven) av 16. juni 1989 nr. 63

1992 Lov om avhending av fast eignedom (avhendingsloven) av 3. juli 1992 nr. 93

1997 Lov om avtaler med forbruker om oppføring av ny bustad m.m. (bustadoppføringsloven) av 13. juni 1997 nr. 43

2002 Lov om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven) av 21. juni 2002 nr. 34

2005 Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) av 17. juni 2005 nr. 62

Forarbeider:

NOU 2011:16 *Standardisert personskadeerstatning*

Ot.prp.80 (1986-1987) *Om A Kjøpslov B Lov om samtykke til ratifikasjon av FN-konvensjonen om kontrakter for internasjonale løsørekjøp*

Ot.prp.nr.41 (1975-1976) *Om arbeidstid, oppsigelsesvern, arbeidstilsyn m.v. i lov om arbeidervern og arbeidsmiljø*

Internasjonale rettskilder:

The Principles of European Contract Law (PECL), del I og II, 1999

Unidroit Principles of International Commercial Contracts, 2010

Nettside:

NRK. *Oppsummering Balder-saken*. 2003.

http://nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_rogaland/2947898.html [sitert 20.11.2013]